

Yksilölliseen asumiseen ja asumisen toimintakulttuuriin

**Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä
asumispalvelujen konsensustyöryhmä**

30.4.2008

Susanna Hintsala

**Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä
asumispalvelujen konsensustyöryhmä**

Susanna Hintsala

Yksilölliseen asumiseen ja asumisen toimintakulttuuriin

Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä

Julkaisuja

1 / 2008

Kansi: Tiina Roikonen
Taitto: Tiina Roikonen

ISSN 1795-2557
ISBN 978-951-98123-2-8

Markprint Oy
Lahti 2008

Sisällys

Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymän hallitukselle
Konsensustyöryhmän puheenjohtajan esipuhe
Tiivistelmä

1 Johdanto	8
2 Asunnot ja asuinympäristö.....	12
3 Asumisessa tarvittavat palvelut ja tuki.....	15
Palvelujen järjestämisen haasteita	15
Itsemääräämisoikeus asumisessa.....	16
Tuen ja palvelujen suunnittelu	17
Asumisen tukipalvelut.....	18
4 Henkilöstön osaaminen ja mitoitus	20
Henkilöstötiimien osaaminen.....	23
Henkilöstötiimien mitoituksen näkökulmia	26
5 Palvelujen laadun arviointi ja seuranta	28
6 Tulevaisuuden asunnot ja henkilökohtainen apu ja tuki	30
Lähipuosien kehittämishaasteet.....	30
Yksilöllisen asumisen periaatteita ja lähtökohtia	32
Yhteenveto toimenpide-ehdotuksista	36

Kirjallisuus

Liitteet

Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymän hallitukselle

Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymän hallitus asetti vuoden 2006 lopussa konsensustyöryhmän valmistelemaan linjauksia ja periaatteita, joihin perustetaan yksilöllisemmän asumisen ja asumispalvelujen kehittäminen Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymässä. Työryhmän toimikausi oli vuosi 2007, jota jatkettiin huhtikuun 2008 loppuun. Työryhmän puheenjohtajaksi nimettiin UEP:n hallituksen puheenjohtaja Anja Roos ja jäseneksi kutsuttiin seuraavat henkilöt: hallituksen jäsen, omainen Pirjo Kotiranta Espoosta, omainen Johanna Aaltonen Porvoosta, omainen Paul Lindell Vantaalta, omainen Keijo Savolainen Järvenpäästä, ohjaaja, pääluottamusmies Marja Palkki, ohjaaja, työsuojeluvaltuutettu Tarja Klemola, esimies, työsuojeluvaltuutettu Merja Siltala, asumispalvelupäällikkö Kristina Nousiainen, kuntaedustaja, sosiaali- ja terveysjohtaja Aino Eerola Hyvinkäältä ja kuntaedustaja, perusturvajohtaja Arja Yliluoma Lohjalta sekä ulkopuoliseksi asiantuntijaksi kehittämispäällikkö Susanna Hintsala Kehitysvammaliitosta.

Kehitysvammaisista palvelun käyttäjistä koottiin asukastyöryhmä, jonka työskentelyyn osallistui kuusi palvelujen käyttäjää UEP:n eri asumisyksiköistä. Ryhmänvetäjinä toimivat Heidi Mäkisalo, Tarja Klemola ja Marja Palkki Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymästä. Asukastyöryhmän työskentelyssä hyödynnettiin Tulevaisuusverstasmallia ja Talking Mats -keskustelumattoja.

Konsensustyöryhmän työskentelyn vetäjänä ja tämän raportin kirjoittajana toimi kehittämispäällikkö Susanna Hintsala Kehitysvammaliitosta. Työryhmän sihteerinä toimi Päivi Koskela 18.01.2008 asti ja 21.01.2008 lähtien Anu Mäkelä.

Saatuun työnsä valmiiksi konsensustyöryhmä jättää raporttinsa Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymän hallitukselle.

Mäntsälässä 30.05.2008

Anja Roos, pj.

Johanna Aaltonen

Aino Eerola

Susanna Hintsala

Tarja Klemola

Pirjo Kotiranta

Paul Lindell

Kristina Nousiainen

Marja Palkki

Keijo Savolainen

Merja Siltala

Arja Yliluoma

Konsensustyöryhmän puheenjohtajan esipuhe

Suomen vammaispoliittiseen selontekoon on kirjattu kolme keskeistä periaatetta: oikeus yhdenvertaisuuteen, oikeus osallisuuteen sekä oikeus tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. Keskeisiä kansainvälisiä käsitteitä ovat henkilökeskeisyys, palvelut siellä missä muutkin palvelut ovat yhteiskunnassa, voimaantuminen ja oman elämän hallinta sekä inklusio Uudenmaan erityispalvelut-kuntayhtymä taas on visionsa mukaan alansa johtava osaja, joka tukee palveluillaan asiakkaan osallistujaksi yhteiseen elämään menoon. Lisäksi luvataan palvelujen toteutuvan yhteistyössä asiakkaan kanssa ammattitaidolla, turvallisesti ja taloudellisesti.

Näihin haasteisiin tulee vastata tarjoamalla palvelua, joiden avulla päästään entistä yhdenvertaisempaan asemaan muiden kanssa. Lisäksi sen tulee merkitä sitä, että yhteiskuntaa tulee edelleen kehittää kaikille avoimeksi. Samalla on luotava ja kehitettävä uusia asumisen ja palvelujen toiminta tapoja ja -malleja. Myös asumispalvelujen tuotteistaminen haastaa laadun ja sisällön kehittämiseen, mikä ei kuitenkaan tee vähäisemmäksi halua ja tarvetta vastata ja vaikuttaa ensisijaisesti asiakkaiden yksilöllisiin palvelutarpeisiin. Kehittämisen tueksi tarvitaan konsensusta, yksituumaisia linjauksia eri osapuolten kesken.

Syntyi tarve perustaa asumispalvelujen konsensustyöryhmä, jossa on ollut edustettuna palvelujen käyttäjät vammaiset ja omaiset, palvelujen toteuttajat eli työntekijät sekä päättäjät ja johto eli palvelun tuottajat ja kunnan päätöksentekijät. Työryhmä katsoi, että konsensuspäättökenteko on päätöksentekoprosessi, jossa ei ainoastaan tyydytä enemmistön haluamaan lopputulokseen, vaan pyritään ottamaan huomioon vähemmistöön jäävien vastaus ja sisällyttämään se lopputulokseen luoden hyväksyttävämmän ja parhaan mahdollisen päätöksen. Mielestäni työryhmä on kiitettävästi onnistunut tehtävässään. Se on puolentoista vuoden työrupeaman aikana huolella paneutunut asumispalvelujen eri osa-alueisiin ja prosessinomaisen työskentelyn kautta kasvanut ja kypsynyt sekä sisäistänyt kehittämishaasteet. On syntynyt uusia oivalluksia ja elämyksiä, jotka ovat johtaneet tulokseen jopa uudistaa palvelutuotekäsitteistö. Perinteisistä kehitysvammaisten palvelujen käsitteistä autettu, ohjattu ja tuettu luovutaan ja tilalle rakennetaan palvelutuoteisto ”palvelupaketti-idealla” asiakaskohtaisesti hinnoiteltuna.

Erityisen merkittävää osaa ja panosta työn onnistumiselle esittivät kehitysvammaisten asukkaista koostuvan asukastyöryhmän Talking Mats -menetelmää käyttäen saadut arvokkaat mielipiteet ja kehittämis ehdotukset. Tulokset vakuuttivat niin, että työryhmä ehdottaa kehitysvammaisten palvelujen käyttäjien laatuneuvoston perustamista. On ollut elämys ja etuoikeus saada olla mukana tässä vaativassa asumispalvelujen kehittämistyössä ja toivoa sopii, että tällä raportilla on vaikutuksia laajemminkin ymmärtää kehitysvammaista ihmistä tasavertaisena ja osallistuvana kansalaisena yhteiskunnassamme.

Haluan kiittää kaikkia työryhmän jäseniä laajasta asiantuntemuksesta, innostuksesta, välittämisestä ja eläytymisestä. Syvässä keskustelussa opimme paljon uusia asioita ja saimme monipuolisia näkemyksiä toinen toisiltamme. Te kaikki asukkaiden työryhmän jäsenet olitte meille kukin suuren innoituksen lähteenä. Teidän panoksenne ansiosta tulimme entistä enemmän vakuuttuneiksi siitä, että työ kannatti ja saamme tuotettua jatkossa monipuolisia asumismuotoja ja niihin tarvittavia palveluja. Erityisesti haluan kiittää työryhmän asiantuntijaa ja raportin kirjoittajaa Susanna Hintsalaa, työryhmän sielua ja sydäntä. Hänen vakuuttavalla ammattitaidollaan, osaamisellaan ja kyvyllään kuulla kaikkia osapuolia on syntynyt tämä asumispalvelujen loppuraportti, joka viitoittaa asumispalvelujen kehittämistyötä vuosiksi eteenpäin.

Työryhmä haastaa kuntayhtymän hallituksen, johdon ja kaikki työntekijät konsensustyöryhmän ja asukastyöryhmän ehdottamaan kehittämis- ja muutosprosessiin. Se edellyttää erityisesti panostamista asumisyhteisöjen johtamiseen ja asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseen.

Hangossa 17.5.2008

Anja Roos

Tiivistelmä

Asumispalvelujen konsensustyöryhmä ja työryhmän rinnalla toiminut asukastyöryhmä kokoontuivat runsaan vuoden keskustelemaan asumisen kysymyksistä ja tuottamaan toimenpide-ehdotuksia, miten kuntayhtymässä siirrytään yksilöllisempään asumiseen ja asumisen toimintakulttuuriin seuraavien vuosien aikana. Siirtymisessä yksilölliseen asumiseen on kyse siitä, että organisaation kaikilla tasoilla omaksutaan asiakaslähtöinen työskentelymalli, jossa kehitysvammaisen ihminen on asumisensa päämies tai päänainen, ja työntekijän roolina on tukea ja avustaa kehitysvammaisen ihmisen ”elämän käsikirjoituksen” toteutumista. Siirtyminen uuteen toimintakulttuuriin edellyttää panostamista arvojohtamiseen ja toimintojen kehittämiseen uudella tavalla, joissa kehitysvammaiset asiakkaat ja heidän läheisensä ovat mukana samoissa oppimisryhmissä ja palvelujen suunnittelutyöryhmissä johdon, työntekijöiden ja kuntaedustajien kanssa. Konsensustyöskentely vahvisti näkemystä, kuinka merkittävää on se, että kehitysvammaiset henkilöt osallistuvat palvelujen arviointiin ja kehittämiseen tasavertaisina kumppaneina muiden toimijoiden rinnalla. Vain heiltä voidaan saada kokemuseräistä tietoa, jota tarvitaan palvelujen kehittämisessä.

Työryhmä priorisoi seuraavat kehittämishaasteet tärkeimmiksi UEP:n kehittämistoiminnan lähivuosien painopistealueiksi:

- 1 asiakkaiden palvelutarpeiden kartoittaminen,
- 2 yksilöllisen suunnittelun ja ohjauksen kehittäminen,
- 3 henkilökohtaiseen apuun perustuvien tuen ja avun mallien kehittäminen,
- 4 henkilöstön rekrytointi- ja perehdyttämiskäytäntöjen kehittäminen,
- 5 asumisvalmennuksen ja muuttovalmennuksen kehittäminen ja
- 6 UEP:n palvelutuotteiden ja hinnoittelun uudistaminen.

Kehitysvammaisten asukkaiden itsemääräämisoikeus ja vaikuttamismahdollisuudet ovat tällä hetkellä puutteelliset ja toimintaa ohjaavia työkäytäntöjä tulee kehittää asiakaslähtöisimmiksi.

- 1 Konsensustyöryhmä ehdottaa, että yhteistyössä kuntien kanssa kehitetään malli palvelutarpeiden kartoittamiseen.
- 2 Asunnon valintaprosessia kehitetään siten, että asunnon valintaprosessiin kytketään asumisharjoittelujakso, jonka aikana kehitysvammaisen henkilö tai hänen läheisensä voi päättää onko tuleva asumismuoto mieluinen ja sopiva.
- 3 Palvelujen suunnittelukäytäntöä kehitetään siten, että palvelun käyttäjällä on keskeinen rooli käyttämiensä palvelujen suunnittelussa.
- 4 Palvelutuotannossa tulee erityisesti panostaa henkilökohtaiseen apuun perustuvien asumisen mallien ja avustajapalvelun kehittämiseen sekä asumisvalmennuksen ja muuttovalmennuksen palvelutuotteiden kehittäminen.
- 5 UEP:n palvelutuotteisto ja hinnoittelu tulee uudistaa siten, että luovutaan perinteisistä kehitysvammaisuuksien käsitteistä autettu, ohjattu ja tuettu. Palvelukuvausten rakentamisen lähtökohdaksi tulee olla se, että asunnot ja palvelut erotetaan toisistaan. Työryhmän mielestä tulevaisuuden asumisen palvelutuotteisto tulee rakentaa ns. ”palvelupaletti-idealla”, jonka osista rakentuu yksilölliset, tuen ja avun tarpeisiin räätälöidyt palvelupaketit. Työryhmän mielestä tulevaisuutta on se, että palvelutuotteet ovat asiakaskohtaisesti hinnoiteltuja.
- 6 Rekrytointi- ja perehdyttämiskäytäntöjen kehittämistä tulee jatkaa osana henkilöstöyksikön toimintaa. Työryhmä ehdottaa, että henkilöstön perehdyttämiseen lisätään vaihe, jossa kehitysvammaisen palvelujen käyttäjä kertoo uusille työntekijöille asumiskokemuksistaan.
- 7 UEP:n perustetaan kehitysvammaisten palvelujen käyttäjien laatuneuvosto, joka jatkaa samalla hyvin käynnistyneen asukastyöryhmän toimintaa.

1 Johdanto

Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä (UEP) on yksi suurimmista kehitysvammaisten asumispalvelujen tuottajista Suomessa. Runsaat 500 henkilöä asuu pitkäaikaisesti UEP:n asunnoissa ja noin 800 henkilöä käyttää asumisen muita palveluja. UEP aloitti jo 1970-luvulla laitoshoidon korvaavien asumisratkaisujen kehittämisen. Asumista hajautettiin kuntiin ja pieniin yksiköihin muun asutuksen keskuuteen. Lähtökohtana oli jo silloin tavanomaisen asutokannan hyödyntäminen. (Ote kuntayhtymän hallituksen pöytäkirjasta 24.11.2006, Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä.)

Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä tarjoaa kolmenlaista asumispalvelua: autettua asumista, ohjattua asumista ja tuettua asumista. Asumispalveluihin kuuluvat myös lyhytaikaiset asumispalvelut, joita ovat tilapäispaikkatoiminta ja opiskelija-asuminen. Osa UEP:n ryhmäkodeista tarjoaa asumispalveluja tietyille erityisryhmille: mm. autismin kirjoon kuuluville henkilöille ja henkilöille, joilla on mielenterveyden ongelmia sekä ikääntyville kehitysvammaisille henkilöille. Tavoitteena on tarjota kehitysvammaiselle ihmiselle mahdollisuus elää mahdollisimman tavanomaista kotielämää, johon kuuluvat kotiaskareiden tekeminen, retkeily, ystävien ja sukulaisten tapaaminen sekä itselle mielekkääseen vapaa-ajan toimintaan osallistuminen. Johtavia periaatteita ovat suunnitelmallisuus, luottamuksellisuus, asiakaslähtöisyys, avoimuus, itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sekä elämänsä kaaren huomioon ottaminen palvelujen järjestämisessä. (Ks. tarkemmin Asumispalvelut-esite, Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä, 2006).

Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymässä tehdään aktiivista palvelujen kehittämistyötä. Ajankohtainen kysymys on myös Pääjärven kuntayhtymän ja UEP:n tuleva yhdistyminen. Asumispalveluissa kehitettiin kuluneena vuonna mm. henkilöstön perehdyttämiskäytäntöjä yhdessä Helsingin Diakoniaopiston kanssa sekä käynnistettiin Nuotta-projekti, jonka tavoitteena on luoda, vahvistaa ja yhtenäistää asumispalveluiden toiminta- ja johtamiskäytäntöjä siten, että ryhmäkodeissa toimivilla työntekijätiimeillä on selkeät toimintamallit ja vastuurakenteet asioiden käsittelyyn. (Vuosikirja 2007, Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä.)

Kehitysvammaisten asumispalvelujen kehittäminen on varsin ajankohtainen kysymys Suomessa. Julkilausuttuna tavoitteena on, että kehitysvammaisten laitoshoidosta siirrytään seuraavan kymmenen vuoden aikana yksilölliseen asumiseen. STM:n raportissa ”Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen – pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja” (Niemelä, M. & Brandt, K. 2008) on linjattu asumispalvelujen tulevaisuuden suuntaviivat seuraavasti:

- kehitysvammalaitosjärjestelmästä luovutaan seuraavien 10 vuoden aikana,
- laitoshoidon korvaamiseksi tarvitaan 600 uutta asuntoa vuosittain,
- avustajajärjestelmiä kehitetään ja niitä otetaan käyttöön vähin erin,
- lapsia ei sijoiteta enää laitoksiin,
- asumiskäsitteessä erotetaan asunto ja asumiseen tarvittavat palvelut ja
- asumiseen tarvittavat palvelut tuotetaan henkilökohtaisen avun ja tuen näkökulmasta.

Vammaisten ihmisoikeussopimuksen ratifioiminen, kehitysvammalaitosten hajauttaminen, kehitysvammalain ja vammaispalvelulain yhteensovittaminen ja meneillään oleva kunta- ja palvelurakennemuudistus edellyttävät kehitysvammaisten asumispalvelujen uudistamista. Keskeisiä yleisesti hyväksytyjä arvolähtökohtia ja näkökulmia tässä muutoksessa ovat

- 1 yksilöllisyys (yksilön näkökulmaa korostavat palvelujen suunnittelun mallit),
- 2 lähiyhteisöllisyys (kehitysvammaisen henkilön tulee voida käyttää samoja palveluja kuin muutkin ihmiset),
- 3 osallisuus (mahdollisuus osallistua haluamallaan tavalla ja mahdollisuus saada tietoa itselleen ymmärrettävässä muodossa),
- 4 voimaantumisen (mahdollisuus saada oma ääni kuuluviin, tuettu kommunikaatio ja päätöksenteko),
- 5 itsemääräämisoikeus (mahdollisuus valita missä asuu ja kenen kanssa),
- 6 kansalaisuus ja inklusio (samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin kansalaisilla). (Ks. esim. Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006; Niemelä, M & Brandt, K, 2008; Duffy, S., 2006.)

Näille tulevaisuuden asumisen arvolähtökohdille tulee löytää sisällöt yhteisessä keskustelussa, johon osallistuvat kehitysvammaiset palvelujen käyttäjät, heidän omaisensa ja läheisensä, työntekijät ja tilaaja-asiakkaiden kuntien edustajat. Yksilölliseen asumiseen siirtyminen edellyttää asuntojen määrällistä lisäämistä ja palvelujen laadun kehittämistä. Valtakunnallisena haasteena on myös kehitysvammaisten ihmisten yleisen toimeentulon turvaaminen. Asumisen osalta tämä merkitsee mm. sitä, että asumistukea tulisi nostaa.

Siirtyminen yksilöllisiin palveluihin merkitsee kulttuurista muutosta palvelujen käyttäjien asemassa ja työntekijöiden toimintaperiaatteissa ja työkäytännöissä. Tähän muutokseen voi sisältyä hyvinkin ristiriitaisia odotuksia eri intressiryhmien (kehitysvammaiset henkilöt, omaiset, työntekijät, johto, palvelujen tilaajakunnat) kesken. Tulevan kehityksen tueksi tarvitaan yhteistä keskustelua ja asumiseen liittyvien käsitteiden avaamista. Tähän tarpeeseen UEP:n hallitus nimesi konsensustyöryhmän, jonka päätavoitteeksi asetettiin:

- 1 linjauksen valmistelu asumispalveluissa noudattavista keskeisistä periaatteista, joilla edistetään yksilöllistä ja ei-laitosmaista asumista.
- 2 arvioida kuntayhtymän asumispalvelujen henkilöstömitoitus ja muut palvelun laatuun olennaisesti vaikuttavat ohjeistukset ja
- 3 antaa muita suosituksia, joilla voidaan edistää työryhmän päätavoitetta. (Ote kuntayhtymän hallituksen pöytäkirjasta 24.11.2006.)

Miksi konsensustyöryhmä? Työryhmän kutsussa todetaan, että ”vammaisen ihmisten arki ja juhla rakentuu monen eri tahon toiminnan ja päätösten kautta. Mikään taho ei voi yksin saada aikaan onnistunutta kokonaisuutta. Siksi tarvitaan yhteisymmärrys eli konsensus siitä mikä on onnistunutta yksilöllistä palvelua. Se ei edellytä lopullista ja täyttä ymmärrystä. Tavoitteena on, että työryhmän aikaansaamat periaatteelliset linjaukset auttaisivat UEP:n toiminnan ohjaamisessa tulevina vuosina.” (Kutsu työryhmän jäseneksi 31.1.2007, Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä.)

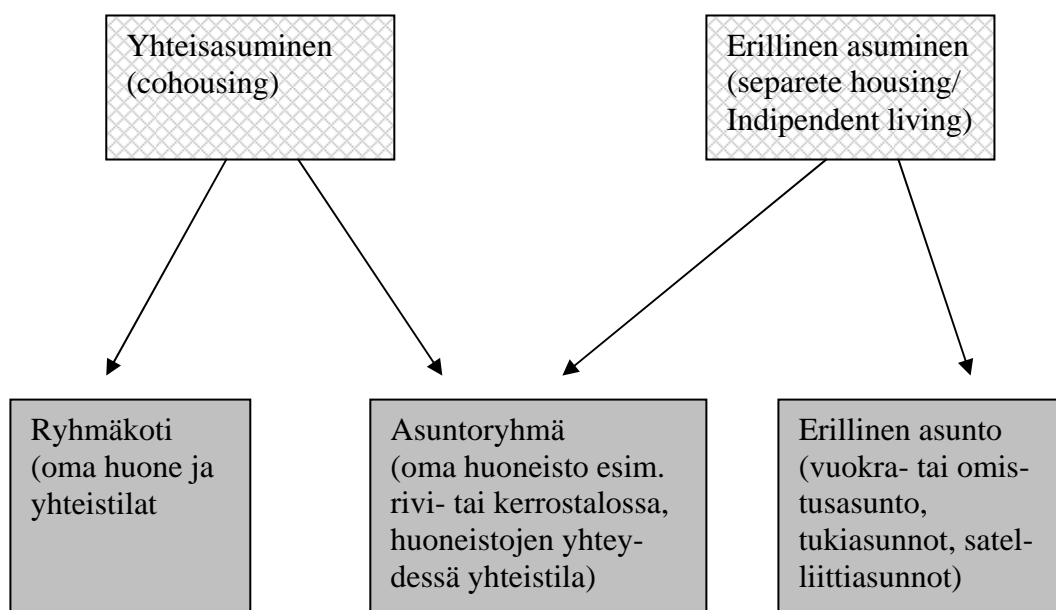
Konsensustyöryhmään kutsuttiin jäseneksi omaisia, työntekijöitä, asumispalvelujen esimiehiä, kuntaedustajia ja luottamushenkilöitä. Varsinaisen konsensustyöryhmän lisäksi perustettiin kehitysvammaisten asukkaiden työryhmä. Konsensustyöryhmä kokoontui 10 kertaa ja työsti kokouksissaan seuraavia asumiseen liittyviä teemoja: palvelujen suunnittelu ja arviointi, asumispalvelutuotteet ja niiden sisällöt, asumispalvelujen laatu, henkilöstön osaaminen ja mitoitus, asuintilat, asuinympäristö ja turvallisuus sekä tulevaisuuden asunnot ja tulevaisuuden henkilökohtainen apu ja tuki. Työskentelymallina käytettiin asiantuntijaluentoja ja ns. intressiryhmätyöskentelyä, jossa työryhmän jäsenet asettautuivat konsensustyöryhmän kokouksissa ensin työskentelemään omaan avainryhmäänsä (omaisten ryhmä, työntekijöiden ryhmä ja luottamushenkilöiden ja kuntaedustajien ryhmä) ja tämän jälkeen käytiin yhteistä konsensuskeskustelua ja verrattiin eri intressiryhmien näkemyksiä toisiinsa. Keskustelussa haettiin näkemyksiä, joista oltiin samaa mieltä ja näkemyksiä, jotka erosivat toisistaan. Työskentelyssä hyödynnettiin myös asiantuntijaluentoja, joiden tarkoituksena oli virittää käsiteltävään teemaan.

Susanna Hintsala laati asukastyöryhmän työskentelylle toimintasuunnitelman ja koulutti yhdessä Kehitysvammaliiton Tikoteekin puheterapeutin kanssa ryhmänvetäjät ryhmässä käytettävien menetelmien soveltamiseen. (Katso tarkemmin liite 1). Työskentelyssä hyödynnettiin tulevaisuusverstasmallia ja Talking Mats -menetelmää kommunikaation ja vuorovaikutuksen apuna. Asukastyöryhmässä käsiteltiin laajasti asumiseen ja elämiseen liittyviä aihealueita. Asukastyöryhmän jäsenet tuottivat ensimmäisessä kokouksessaan asumiseen liittyviä keskusteluteemoja, joiden käsittelyä he itse pitivät tärkeänä. Tämän lisäksi konsensustyöryhmä pyysi heitä keskustelemaan tietyistä teemoista. Tulevaisuusverstasmallin mukaisesti kunkin teeman kohdalla keskusteltiin ryhmänjäsenten kokemista ongelmista ja huolista sekä haaveista ja unelmista liittyen käsiteltävään asiaan ja pohdittiin ratkaisuehdotuksia, miten toiveet voisivat toteutua. Liitteeseen 2 on koottu yhteenveto asukastyöryhmän näkemyksistä.

Konsensustyöryhmässä ja asukastyöryhmässä tuotettiin runsaasti erilaista materiaalia ja muistioita käydyistä keskusteluista, mikä asettaa erityisiä haasteita raportoinnille. Raportti etenee siten, että luvuissa 2-5 kuvataan konsensustyöryhmän ja asukastyöryhmän näkemyksiä neljänä eri kokonaisuutena: 1 asuntoihin ja asuinympäristöön liittyvät näkökulmat, 2 palvelujen ja tuen järjestämiseen liittyvät näkökulmat, 3 henkilökunnan toimintaan liittyvät näkökulmat ja 4 laadun arviointiin ja kehittämiseen liittyvät näkökulmat. Luku 6 toimii raportin yhteenvetona, joka sisältää tiivistelmän työryhmän linjaamista keskeisimmistä periaatteista tulevaisuuden asumisessa, listauksen priorisoiduista kehittämisen haasteista ja konsensustyöryhmän toimenpide-ehdotukset siitä, miten UEP:ssä edetään seuraavien vuosien aikana asumispalvelujen kehittämisessä.

2 Asunnot ja asuinympäristö

Luvussa 2. käsitellään asuntojen fyysisiin puitteisiin ja asuinympäristöön liittyviä näkökulmia. Kehitysvammaisille ihmisille tarjottavat asumisen muodot voidaan karkeasti jaotella kolmeen eri kokonaisuuteen: ryhmäkotiasumisen malli, asuntoryhmämalli ja erillisten asuntojen malli (Kuvio 1, Vrt. Viitala, S.; Wiinikka, T. & Åkerblom, S., 2007a & 2007b; Teikari, M. & Björkman, M., 2006)

Kuvio 1. Asumisen mallit Suomessa

UEP:n palvelutuotannossa korostuu ryhmäkotimuotoinen asumispalvelu. Suurin osa ryhmäkoteista on asukasryhmältään 5-6 asukkaan ryhmäkoteja. Kaksi uusinta kohdetta on rakennettu siten, että samalla tontilla ja saman katon alla on kolme erillistä ryhmäkotia ja henkilökunta toimii ns. kiertävällä työmallilla eli ohjaajat työskentelevät kaikissa ryhmäkoteissa. (Ks. tarkemmin UEP:n Vuosikirja 2007.) Erillisiä tukiasuntoja on vähän palvelutuotannossa. Palvelujen tuotevalikoima on tällä hetkellä vielä varsin perinteinen, jolloin lähtökohtana on käytetty kehitysvammahuollolle tyypillistä jaotellua autettu, ohjattu ja tuettu asuminen.

Konsensustyöryhmä toi esille seuraavia asuntojen fyysisiin tekijöihin ja asuinympäristöön liittyviä kehittämishaasteita:

- 1 UEP:ssä tulee selkeyttää palvelutuotteiden kuvausta siten, että erotetaan toisistaan tarjottavan asunnon fyysiset tekijät ja kriteerit ja asumisessa tarvittavan tuen ja palvelujen kriteerit. (Ks. myös Niemelä, M. & Brandt, K., 2008). Käytännössä tämä haaste merkitsee sitä, että asumisen tuotevalikoima tulisi kuvata uudella tavalla siten, että irrottaudutaan perinteisistä autetun, ohjatun ja tuetun asumisen käsitteistä ja erotetaan toisistaan asuntoihin ja palveluihin liittyvät näkökulmat.
- 2 Määritellään vähimmäisvaatimukset UEP:n asuntojen rakentamiselle. Asetetaan kriteerit asuntojen sisätiloille, ulkotiloille, sijainnille ja turvallisuuden varmistamiselle.
- 3 Tulevaisuudessa tarvitaan lisää erillisiä asuntoja kehitysvammaisille ja tuetun asumisen mallien kehittämistä. Erityisen tärkeänä pidettiin avustajapalvelun kehittämistä, jolloin tukea ja apua viedään räätälöidysti kehitysvammaisen henkilön omaan asuntoon. Tätä näkökulmaa korostivat erityisesti konsensustyöryhmän kuntaedustajat.
- 4 Pyritään asumisstandardin kohottamiseen siten, että tulevaisuudessa kehitysvammaisten ihmisten asuminen vastaisi paremmin suomalaisten ihmisten keskimääräistä asumisen tasoa. Uudiskohteissa pyritään siihen, että asunnoille asetetut vähimmäisvaatimukset täyttyvät.

Työryhmän mukaan aktiivista keskustelua ja suunnittelutyötä tulee käynnistää uusista asumisen vaihtoehtoista. Tulevaisuuden asunnoilta toivottiin seuraavia asioita:

- Perinteinen ryhmäkotimalli ja asuntoryhmämalli lähestyvät toisiaan eli ei rakenneta enää ryhmäkoteja, joissa henkilökohtaisena tilana on vain oma huone ja kylpyhuone.
- Omaa kylpyhuonetta pidettiin ehdottomana vähimmäisvaatimuksena.
- Vähimmäisvaatimuksena pidettiin myös sitä, että asunto sisältää varauksen keittonurkkauksen rakentamiselle (mikäli keittonurkkausta ei asenneta heti rakentamisvaiheessa).
- Asunnoissa tulee olla riittävät tilat tavaroille. Konsensustyöryhmä suosittelee, että jokaisella asukkaalla on asunnon lisäksi erillinen varastotila, esimerkiksi varastokoppi.
- Asunnoissa tulee olla mahdollisuus omaan tekniikkaan: omaan tietokoneeseen, televisioon ja puhelimeen.
- Tilojen tulee olla esteettömät ja toimivat, esimerkiksi ovien minimileveys noin yksi metri.
- Asunnoissa tulee olla hyvä sisäilman laatu.
- Asuntojen tulee sijaita lähellä palveluja.
- Pihojen toiminnallisuutta tulee parantaa. Konsensustyöryhmä toi esille, että pihoja hyödynnetään tällä hetkellä liian vähän.
- Asuntoja tulisi aktiivisesti etsiä normaalista asuntokannasta, jonne UEP voi tuottaa asumista tukevia palveluja.

Työryhmässä pohdittiin, mitä toimintoja tulee voida tehdä omassa henkilökohtaisessa tilassa. Tärkeänä pidettiin, että kaikki henkilökohtaisen terveydentilan seurantaan ja hoitoon liittyvät toimenpiteet tehdään yksityisesti omassa huoneistossa. Omassa tilassa tulee voida puuhata itselleen mieleisiä asioita. Oman huoneiston tulee olla riittävän suuri, jotta sinne mahtuu seurustelunurkkaus, jossa voi oleilla ja seurustella vieraiden kanssa.

Asukastyöryhmän jäsenten mielipiteet olivat melko samansuuntaisia konsensustyöryhmän jäsenten näkemysten kanssa. Asukastyöryhmän jäsenet pitivät tärkeänä omaa kylpyhuonetta, jotta aamu-iltatoimet voisi tehdä rauhassa ja omalla tahdilla. Omia henkilökohtaisia tiloja pidettiin liian ahtaina, mm. omaan huoneeseen pitäisi mahtua enemmän huonekaluja. Kodin tulisi olla rauhallinen ja vieraita pitäisi voida kutsua silloin kun haluaa. Osa asukastyöryhmän jäsenistä koki tilapäispaikkausten olemisen omassa kodissaan häiritsevänä. Asukastyöryhmän jäsenet olivat yksimielisiä siitä, että omassa kodissa ei saisi olla vierailuihin liittyviä sääntöjä. Fyysisiin tiloihin liittyvinä toiveina tuotiin esille mm. seuraavia asioita:

- haaveena on oma keittiö ja kylpyhuone,
- tiskikone olisi kiva ja omat astiat,
- oma sauna, voisi saunottaa vieraita,
- oma takaovi, myös ovi ryhmäkodin puolelle olisi hyvä,
- vierashuoneita, joissa vieraat voisivat yöpyä,
- talo olisi kaksikerroksinen ja jokaisella olisi oma parveke tai oma terassi.

Osa asukastyöryhmän jäsenistä haluaisi asua tulevaisuudessa itsenäisesti omassa asunnossa esimerkiksi elämäkumppanin kanssa ja osa haluaisi asua edelleenkin ryhmäkodissa yhteisöllisesti. Ryhmäkodissa toivottiin olevan yhteinen olohuone tai kerhotila. Tulevaisuuden koti voisi sijaita asukastyöryhmän jäsenten mielestä nykyisellä paikkakunnalla tai paikkakunnalla, jossa vanhemmat tai muut läheiset asuvat.

3 Asumisessa tarvittavat palvelut ja tuki

Asuntojen saatavuutta suurempi kysymys on se, miten asumisessa tarvittava tuki ja palvelut saadaan tulevaisuudessa järjestettyä yksilöllisesti ja laadukkaasti kuntayhtymän alueella. Yleisenä vammaispoliittisena tavoitteena on, että kehitysvammaisten ihmisten perusoikeudet, kuten liikkumavapaus ja itsemääräämisoikeus, toteutuvat täysimääräisesti tulevaisuuden asumisessa. (Ks. esim. Vammaisten ihmisten asumispalvelujen laatusuositus, 2003; YK:n vammaisten ihmisten ihmisoikeussopimus; Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006).

Asumispalveluissa tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että kehitysvammaisen ihmisen tulisi voida valita asuntonsa, asuinpaikkakuntansa, asuinkumppaninsa ja vaikuttaa häntä avustavien työntekijöiden valintaan. Näiden tavoitteiden toteutuminen edellyttää palvelujen suunnittelukäytäntöjen ja välineiden kehittämistä sekä henkilöstön rekrytointiprosessin ajattelua uudella tavalla.

Palvelujen järjestämisen haasteita

Konsensustyöryhmä oli varsin yksimielinen asumispalvelujen kehittämishaasteista Uudellamaalla.

Laajoina, koko Uudenmaan palvelujärjestelmää koskevinä kehittämishaasteina tuotiin esille seuraavia haasteita:

- kehitysvammaisten asiakkaiden palvelutarpeiden kartoittamisen kehittäminen siten, että palvelutarpeiden kartoittaminen toteutetaan yhtenevällä tavalla ja samoin kriteerein koko kuntayhtymän alueella,
- asuinpaikan valintaprosessin kehittäminen siten, että kehitysvammaisen ihmisen itsemääräämisoikeus toteutuu paremmin,
- seudullisen erityisosaamisen turvaaminen,
- arvo- ja asenneilmapiiriin muokkaaminen
- ja alan houkuttelevuuden lisääminen.

Näihin haasteisiin vastaaminen edellyttää koko palvelujärjestelmän yhteistä toimintaa, jossa palvelujen tilaajat, tuottajat ja palvelujen käyttäjät ja heidän läheisensä kehittävät palvelujen järjestämiseen liittyviä käytäntöjä ja toimintaperiaatteita yhdessä.

Kuntayhtymän palvelutuotannon kehittämishaasteina nähtiin seuraavia asioita:

- asumisen tukipalvelujen kehittäminen,
- henkilökohtaiseen apuun perustuvien avustajapalvelumallien kehittäminen,
- perheiden jaksamista tukevien lyhytaikaisten asumispalvelujen kehittäminen,
- palvelutuotteiden ja hinnoittelun uudistaminen,
- henkilöstön rekrytointi- ja perehdyttämiskäytäntöjen kehittäminen,
- toimintaa sitovien laatukriteerien määrittäminen asunnoille ja asumista tukeville palveluille,
- ja asiakaspalautejärjestelmän kehittäminen.

Asukastyöryhmässä nousi esille se, että kehitysvammaisten asukkaiden itsemääräämisoikeutta ja vaikuttamismahdollisuuksia tulisi parantaa. Kodin toimintoja ohjaavat tällä hetkellä säännöt ja ruutiinit, joihin kehitysvammaisen asukas ei ole voinut vaikuttaa.

Itsemääräämisoikeus asumisessa

Asukastyöryhmän jäsenet kokivat, että heidän vaikutusmahdollisuuksiaan tulisi parantaa asumisessa. Ihmissuhteisiin liittyen asukastyöryhmän jäsenet toivoivat, että ryhmäkodeissa ei olisi vierailuaikoja ja yövieraita saisi kutsua vapaammin. Kehitysvammaisten asukkaiden mielestä seurusteleminen on vaikeaa ryhmäkodissa, koska kodissa on vierailuihin liittyviä sääntöjä. Seurustelua ja vieraiden kutsumista hankaloittaa myös se, että ei ole omaa keittiötä tai omassa huoneessa keittonurkkausta. Omassa keittiössä olisi mukava keittää kahvit vieraille ja seurustella heidän kanssaan yksityisesti. Asukastyöryhmän jäsenten mielestä vieraita pitäisi pystyä kutsumaan vaikka joka päivä niin halutessaan.

Vapaa-ajan toiminnan osalta asukastyöryhmän jäsenet pitivät tärkeänä sitä, että saa valita omat harrastuksensa ja että lenkille pääsee aina niin halutessaan. Ongelmaksi koettiin se, että avustajaa on vaikea saada harrastuksiin ja että työntekijät asettavat liian tiukkoja aikatauluja kotiintulolle. Ratkaisuna asukastyöryhmän jäsenet pitivät sitä, että iltapalaa pitäisi voida syödä omaan aikaan, jos on harrastamassa iltaisin. Myös harrastusmahdollisuuksista toivottiin saatavan paremmin tietoa.

Asukastyöryhmän jäsenet olivat tyytyväisiä ryhmäkotiasumisessa siihen, että ryhmäkodissa saa seurata muista asukkaista. Osa asukastyöryhmän jäsenistä ei pitänyt hyvänä sitä, että ryhmäkodissa käy tilapäisasiakkaita. Tilapäisasiakkaat aiheuttavat heidän mielestään häiriötä vakituisille asukkaille. Asukastyöryhmän jäsenet kokivat yleensä ottaen, että ryhmäkodin säännöt ja ohjaajien läsnäolo

luovat turvallisuutta. Toisaalta vahvasti tuli esille se, että työryhmän jäsenet kokivat, että ohjaajat päättävät liikaa heidän puolestaan. Kodissa on paljon sääntöjä, esimerkiksi ohjaajat päättävät, mitä syödään ja milloin. Kodissa on tarkat kotiintuloajat ja sääntöjä liittyen vieraisiin.

Tuen ja palvelujen suunnittelu

Kehitysvammaisen henkilön aidon mielipiteen esille saaminen edellyttää pitkäjänteistä työskentelyä ja menetelmien käyttämistä, jossa kehitysvammaisen henkilö voi kertoa ajatuksistaan henkilöille, joihin hänellä ei ole riippuvuussuhdetta. Lähin työntekijä ei ole aina välttämättä paras henkilö asiakaspalautteen keräämisessä. Kehitysvammaisen henkilö voi kokea riippuvuutta lähityöntekijään, joka ilmenee esimerkiksi haluna miellyttää ja olla samaa mieltä työntekijän kanssa. Tarvitaan siis ns. ”puolueettomia” tukihenkilöitä ja asiakaspalautteen kerääjiä.

Asukastyöryhmässä keskusteltiin siitä, minkälaisia kokemuksia ryhmänjäsenet olivat saaneet tukisuunnitelmista ja niiden laadinnasta. Asukastyöryhmän jäsenet pitivät hyvänä sitä, että saa itse täyttää omaa tukisuunnitelmaansa ja että ohjaaja on taustalla vain kirjurina. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että jos jostakin asiasta ei halua puhua, ei ole pakko siihen. Selvästikin osalle kehitysvammaisista ryhmänjäsenistä tukisuunnitelmien laadinta oli kuitenkin varsin vieras asia. He eivät muistaneet olivatko olleet palaverissa, jossa tukisuunnitelmaa laadittiin.

Kaikilla asukastyöryhmän jäsenillä ei ollut hyviä kokemuksia palavereista, joissa käsitellään heidän asioitaan. Palavereissa on heidän mielestään koolla liian paljon ihmisiä, jolloin on hankala puhua omista asioistaan. Asukastyöryhmän jäsenten mielestä tärkeää olisi, että kehitysvammaisen asukas voisi itse päättää, ketä on paikalla tukisuunnitelmapalaverissa. Asukastyöryhmän jäsenet ehdottivatkin, että tukisuunnitelmapalaverissa olisi mukana joku hyvä tuttu, itse valittu tukihenkilö, jonka kanssa voisi keskustella jo etukäteen palaverin aiheista. He ehdottivat myös, että myös varsinaisen tukisuunnitelman voisi täyttää tukihenkilön kanssa. Tämä ehdotus kannattaa pitää mielessä kehitettäessä palvelujen suunnitteluun liittyviä käytäntöjä UEP:ssa.

Asukastyöryhmässä pohdittiin myös asiakastietojen kirjaamista: mitä asioita minusta kirjataan ja miltä se tuntuu. Asukkaiden mielestä oli tärkeää, että sairastumisia ja lääkekuureja seurataan tarkasti, mutta esimerkiksi ystävän tai poikaystävän käyntejä ei saisi kirjata ylös: ne ovat omia henkilökohtaisia asioita. Esille tuli, että asukastyöryhmän jäsenistä tuntui, että he eivät saa aina lukea itses-

tä kirjoitettuja tietoja. Heistä tuntui, että ohjaaja tekee päätöksen, milloin asukas saa lukea omat tietonsa. Asukastyöryhmän jäsenten mielestä asukkaiden pitäisi voida lukea heistä kirjoitetut tiedot aina ja saada päättää kuka lukee heistä kirjoitettuja asioita, esimerkiksi päättää siitä, mitä tietoja näytetään omaisille ja mitä tietoja ei halua näytettävän omaisille.

Myös konsensustyöryhmässä käsiteltiin palvelujen suunnitteluun liittyviä käytäntöjä. Konsensustyöryhmän mielestä palvelujen suunnittelukäytäntöjä tulee yhtenäistää kuntayhtymän alueella ja selkeyttää eri toimijatahojen rooleja. YKS:n (yksilökeskeinen suunnitelma) käyttöönottoa pidettiin erittäin hyvänä ja tulevaisuudessa tulisikin konsensustyöryhmän mielestä koko henkilökunta kouluttaa ja sitouttaa yksilökeskeiseen suunnittelukäytäntöön.

Asukastyöryhmässä saatiin lupaavia kokemuksia Talking Mats -menetelmän hyödyntämisestä kehitysvammaisten mielipiteen ilmaisussa. Menetelmä oli uusi UEP:n ryhmänvetäjille ja he saivat koulutusta menetelmän käyttöön Kehitysvammaliitolta. Talking Mats -menetelmässä käytetään mielipiteen ilmaisun apuna kommunikaatiomattoa ja kuvia (ks. tarkemmin www.papunet.net/tikoteekki), mikä auttaa monia kehitysvammaisia ihmisiä mielipiteen ilmaisussa ja kuvat toimivat myös muistin tukena.

Asumisen tukipalvelut

Suuri haaste Uudellamaalla on asumisen tukipalvelujen saatavuus ja niiden kehittäminen. Palveluvalikoima on perinteinen tällä hetkellä ja se ei vastaa kaikilta osin esimerkiksi nuorten kehitysvammaisten ja heidän perheidensä palvelutoiveita.

Ryhmäkotiasumisen rinnalle tarvitaan yksilöllisen asumisen vaihtoehtoja. Seuraavina vuosina tulee UEP:ssä konsensustyöryhmän mukaan panostaa avustajapalvelumallien kehittämiseen, jotka perustuvat henkilökohtaisen avun ja tuen näkökulmalle (Ks. myös Niemelä, M. & Brandt, K., 2008). UEP:n roolina voisi olla avustajaringin toiminnan organisointi, laadun seuranta ja henkilöstön osaamisen varmistaminen työnohjauksella ja muilla henkilöstön tukipalveluilla. Muina asumisen tukipalveluina tulee kehittää mm. ikääntyvien kehitysvammaisten senioritoimintaa, josta UEP:ssä onkin saatu jo erittäin hyviä kokemuksia.

Suuri haaste on myös perheiden jaksamista tukevien palvelujen kehittäminen. Tämä tuli esille erityisesti konsensustyöryhmän omaisten ja kuntaedustajien näkemyksistä. Lyhytaikaisia asumispalveluja ei käsitelty perusteellisemmin konsensustyöryhmässä, koska näiden palvelumuotojen kehittämistä toteutetaan tällä hetkellä osana UEP:n Kehittämisklinikan toimintaa.

Asuinpaikan valintaprosessi ei ole tällä hetkellä asiakaslähtöinen. Tätä mieltä olivat sekä asukastyöryhmän jäsenet että konsensustyöryhmän jäsenet. Tulevaisuudessa tulee asuinpaikan valinnassa kiinnittää enemmän huomiota

- pidemmän aikavälin palvelutarpeiden arviointiin ja seurantaan,
- yksilöllisten toiveiden ja tarpeiden kartoittamiseen,
- ryhmämuotoisessa asumisessa asukasryhmien toimivuuden arviointiin ja jatkuvaan seurantaan,
- itsemääräämisoikeuden vahvistamiseen siten, että kehitysvammaisen henkilö (tai hänen läheisensä jos hän ei itse pysty) voi valita asuinpaikkansa tutustumalla ensin useampaan vaihtoehtoon ns. asumisharjoittelujaksojen avulla ja
- ryhmämuotoisessa asumisessa kehitysvammaisten asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksiin siten, että kehitysvammaiset asukkaat voivat vaikuttaa uusien asukkaiden valintaan omaan kotiinsa.

Asukastyöryhmän jäsenten mielestä asukkaiden pitäisi päästä vaikuttamaan tulevien asukkaiden valintaan enemmän. Yhtenä ratkaisuna he näkivät sen, että ryhmäkodin talokokouksissa mietittäisiin yhdessä onko mahdollisesti ryhmäkotiin muuttava asukas sopiva henkilö asuinryhmään.

Uutena palveluna tulee kehittää asumisvalmennukseen ja muuttovalmennukseen liittyviä palvelutuotteita. Yleisenä periaatteena tulee olla, että jokaiselle kehitysvammaiselle henkilölle tarjotaan mahdollisuus asumisharjoittelujaksoon, jonka aikana hänen yksilöllisiä toiveitaan ja tuen tarvettaan voidaan seurata ja arvioida ja saada luotettavampaa tietoa myös tulevan henkilöstömitoituksen suunnitteluun.

Asukastyöryhmässä keskusteltiin asumisharjoittelusta ja sen merkityksestä. Asukastyöryhmän jäsenet toivat esille, että lapsuudenkodista pois muuttaminen voi tuntua oudolta ja pelottavalta. Tästä syystä on tärkeää, että pääsee etukäteen tutustumaan tulevaan kotiinsa. Asukastyöryhmän jäsenet ehdottivat, että myös jo ryhmäkodissa asuvat asukkaat voisivat auttaa uutta tulokasta muuttovaiheessa. Ryhmänjäsenten toteamus, että ”vain ryhmäkodin asukas voi tietää, millaista on siellä asua” pitää täysin paikkansa. Asukastyöryhmän jäsenet toivat esille, että joskus on helpompi ottaa vastaan tietoa toiselta asukkaalta kuin ohjaajalta. Tämä on tärkeä näkökulma palvelujen suunnittelussa, jossa liian vähän huomiota kiinnitetään kehitysvammaisten ihmisten toisilleen antamaan vertaistukeen

ja kokemusperäiseen tietoon, jota vain palvelujen käyttäjillä voi olla palveluista. Tulevaisuudessa kehitysvammaiselle henkilölle voitaisiin nimetä kehitysvammaisen tukihenkilö, joka auttaa ja avustaa häntä muuttovaiheessa.

Asukastyöryhmän jäsenten kuvaus siitä, minkälaista olisi unelmien mukainen asuminen, on monellakin tapaa ajatuksia herättävä. Asukastyöryhmän jäsenten mukaan: ”Omassa kodissa pitäisi saada olla rauhassa ja ilman valvontaa jos ei ole esimerkiksi sairauksia, joiden takia sitä tarvitsee. Jos haluaa olla omassa huoneessa yksin, epäillään helposti, että on syrjäytynyt. Ohjaajat ovat tarkkoja siitä, että pärjääkö varmasti yksin. Ryhmäkodissa asuessa on vaikeaa osoittaa sitä, että voisi pärjätä itsenäisemminkin. Ohjaajat pelkäävät varmaankin asukkaan elämään tulevia takapakkeja. Ohjaajat ovat ylisuojelevia. Virheiden ja erehdysten kautta kasvaa ja aikuistuu. Murheet ja surut kuuluvat ihmisen elämään. Omassa kodissa ei olisi ohjaajaa, olisi vain tukihenkilö, joka käy vain pyydettyä. Esimerkiksi sairaana voisi yötyöntekijän apukin olla tarpeen. Edunvalvoja raha-asioissa olisi tarpeellinen. Omassa kodissa voisi käydä vieraita, kuten sukulaisia, omaisia ja ystäviä. Omassa kodissa ei olisi vierailu- eikä ruokailusääntöjä. Myös saunoa saisi silloin kun huvittaa. Tarvittavista säännöistä voisi sopia asuinkumppanin tai tukihenkilön kanssa. Kotityöt täytyisi tehdä itse, olisi vastuu omista tekemisistä. Töissä olisi hyvä käydä.”

4 Henkilöstön osaaminen ja mitoitus

Asuminen on työkenttänä haastava. Kyse on työn tekemisestä toisen ihmisen kotona. Itse kunkin meistä on kohtuullisen helppo eläytyä siihen, minkälaista tukea ja apua toivoisimme saavamme kotonamme. Suurin osa meistä arvostaisi varmastikin yksityisyyden kunnioittamista, hienovaraisuutta, sitä, että meitä avustava henkilö tunnistaisi ja tietäisi toiveemme ja tarpeemme. Haluaisimme itse määritellä kotimme säännöt ja vaikuttaa siihen, minkälaisista asioista kotielämämme koostuisi.

Konsensustyöryhmässä käsiteltiin henkilöstöön liittyviä kysymyksiä hyvin laajasti. Keskustelua käytiin mm. henkilöstön saatavuudesta, perehdyttämisestä, rekrytoinnista ja koulutustarpeista. Työryhmän keskustelu henkilöstön osaamisen haasteista voidaan tiivistää kolmeen eri kokonaisuuteen:

- 1 keskeistä on uuden toimintakulttuurin omaksuminen, joka edellyttää pois oppimista vanhoista työskentelytavoista,
- 2 moniammatillisen osaamisen turvaaminen, joka korostuu tulevaisuudessa, kun laitoshoidon puretaan ja
- 3 monikulttuurisuuden ymmärtäminen ja huomioon ottaminen asumisen toimintakäytännöissä tulevaisuudessa.

Konsensustyöryhmä korosti sitä, että suurimman muutoksen tulisi tapahtua arvoissa ja asenteissa koko organisaation tasolla lähtien luottamushenkilöistä ja ylimmästä johdosta. Tätä näkökulmaa kuvaavat hyvin seuraavat suorat lainaukset työryhmässä käydystä keskustelusta:

”Asenne on ykkösasia.”

”Työntekijän roolin muutos sillä tavalla, että ohjaajat olisivat asumisen avustajia.”

”Lähtökohtana asiakkaista nousevat toimintatavat; tuettaisiin enemmän asukkaan omatoimisuutta, tehdään nykyään liikaa puolesta.”

”Turhien sääntöjen ja vanhentuneiden käytäntöjen purkaminen.”

”Nyt on rutiineja, jotka ovat organisaatiolähtöisiä esim. saunomiskäytännöt. Pois pitäisi oppia rutiineista, jotka eivät ole asiakkaan tarpeista lähtöisin.”

”Osattava hyödyntää päivittäisessä toiminnassa asukkaiden taitoja ja kykyjä.”

Asumisen laadussa onkin ratkaisevaa se, minkälaiset ovat työntekijöiden arvot ja asenteet. Arvot ja asenteet näkyvät arjen vuorovaikutustilanteissa, joissa työntekijä kohtaa kehitysvammaisen ihmisen.

Asukastyöryhmässä pohdittiin sitä, minkälainen on hyvä ohjaaja. Mielenkiintoista oli se, että kehitysvammaiset asukkaat eivät haluaisi työntekijöitä kutsuttavan ohjaajina vaan tukihenkilöinä. Olettavaa onkin, että tulevaisuudessa henkilöstön ammattinimikkeet asumispalveluissa tulevat muuttamaan, koska ne eivät vastaa enää tämän päivän ideologiaa: hoitaja ja ohjaaja edustavat sanoja, joissa toisella on enemmän määrittelyvaltaa ja johon toinen henkilö on riippuvuussuhteessa.

Asukastyöryhmän jäsenten mielestä hyvä työntekijä:

- luottaa asukkaaseen, sopii asioista ja pitää niistä kiinni,
- keskustelee,
- antaa elää omaa elämää rauhassa,
- on ystävällinen,
- luo sääntöjä yhdessä asukkaan kanssa,
- on rehellinen, auttaa – mutta ei liikaa ja pitää lupauksensa,
- ei hoputa,
- on solidaarinen, tasapuolinen,
- noudattaa ja tottelee sääntöjä,
- on joustava ja huumorintajuinen,
- kiittää ja antaa kiitosta,
- osaa pyytää anteeksi, on iloinen, nauraa, osaa sopia riidat,
- neuvoo, halaa, kunnioittaa ja arvostaa asukasta ja
- antaa päättää itse tienatuista rahoista, ei sekaannu toisten väleihin eikä komentele.

Asukastyöryhmän jäsenet pitivät tärkeänä sitä, että työntekijät kunnioittavat jokaisen asukkaan omaa rytmiä ja tapaa tehdä asioita. Esimerkiksi sitä, että aamulla hoputetaan töihin pidettiin ahdistavana. Asukastyöryhmän jäsenet toivat myös esille, että raha-asioiden hoitamiseen liittyviä käytäntöjä tulisi tulevaisuudessa tarkentaa. On tärkeää, että saa itse päättää, mihin käyttää omia rahojaan.

Konsensustyöryhmä oli huolissaan pätevän henkilökunnan saatavuudesta tulevaisuudessa. Jo nyt on vaikea saada esimerkiksi päteviä sijaisia ja vakituista henkilökuntaa. Monikulttuurisuus tulee myös lisääntymään sekä asiakkaissa että henkilökunnassa. Rekrytointi- ja perehdyttämiskäytäntöjen kehittämistä pidettiin konsensustyöryhmässä erityisen tärkeänä. Tähän asiaan UEP:ssä onkin panostettu jo vuoden 2007 toiminnan kehittämisessä (UEP Vuosikirja 2007).

Konsensustyöryhmän mielestä työntekijöiden rekrytoinnissa tulee tulevaisuudessa enemmän kiinnittää huomioita henkilön arvoihin ja asenteisiin sekä sosiaalisiin taitoihin ja kykyyn kommunikoida ja olla vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa. Myös kehitysvammaisten asukkaiden tietoja ja taitoja tulisi enemmän hyödyntää uusien työntekijöiden perehdyttämisessä. Konsensustyöryhmässä käytiinkin keskustelua siitä, että kehitysvammaiset asukkaat voisivat toimia kouluttajina uusien työntekijöiden perehdytystilaisuuksissa tulevaisuudessa.

Henkilöstötiimien osaaminen

Kehitysvammaisen ihminen on aina riippuvainen toisen ihmisen tuesta ja avusta. Ammatillisen avun lisäksi kehitysvammaisen elämässä on monesti merkittävää sosiaalisten verkostojen, kuten omaisten ja muiden läheisten tarjoama apu ja tuki.

Tuen ja avun tarjoaminen kodin toimintoihin ja hoidollisiin tarpeisiin on vain osa kehitysvammaisen ihmisen asumisessaan tarvitsemasta tuesta ja avusta. Oleellinen kysymys on, saako kehitysvammaisen henkilö riittävästi yksilöllistä tukea ja apua myös asioimiseen kodin ulkopuolella, harrastuksiin, sosiaaliseen elämään ja omaan lähiyhteisöönsä liittymisessä.

Konsensustyöryhmän määrittely asumisessa avustamisen avaintehtävistä kuvaa hyvin asumispalvelutyöntekijöiden työkentän monipuolisuutta ja laajuutta. Asumiseen liittyy työntekijän näkökulmasta monenlaisia tehtäviä, joita ovat mm.:

- 1 henkilön yksilöllisten palvelutarpeiden kartoittaminen,
- 2 tuen ja palvelujen yksilöllinen suunnittelu,
- 3 uuden asukkaan muuttovalmennus, vastaanottaminen ja asumisvalmennus asuinpaikassa,
- 4 kotiaskareissa ohjaaminen ja avustaminen,
- 5 terveydentilan seuranta,
- 6 turvallisuuden varmistaminen,
- 7 kodin ulkopuolella asioinnissa tukeminen,
- 8 sosiaalisissa suhteissa tukeminen,
- 9 harrastukset ja vapaa-aika ja niissä tukeminen ja avustaminen,
- 10 taitojen, voimavarojen ja vahvuuksien tunnistaminen ja niiden ylläpitäminen,
- 11 tiedonvälitys ja yhteistyö eri sidosryhmiin,
- 12 toiminnan ja asiakastietojen raportointi ja
- 13 yhteydenpito omaisiin.

Keskitettyä, seudullista erityisosaamista tarvitaan mm. seuraaviin asioihin: haastava käyttäytyminen ja kehitysvammaisen ihmisen mielenterveysongelmat ja autismin kirjoon kuuluvat kysymykset sekä kehitysvammaisten ikääntyminen ja dementia. Konsensustyöryhmässä analysoitiin henkilöstön koulutustarpeita. Koulutustarpeita koettiin olevan seuraavissa asioissa: kehitysvammaisten ikääntyminen, haastavien tilanteiden kohtaaminen asumisessa, kehitysvammaisen henkilön mielenterveysongelmien tunnistaminen, lääkehuolto, nuoret kehitysvammaiset uusine haasteine ja vaatimuksineen, yksilökeskeinen suunnittelu ja palvelutarpeiden kartoittaminen, kehitysvammaisen henkilön saattohoito ja surun käsittely kehitysvammaisten henkilöiden kanssa.

Tulevaisuuden osaaminen kehittyy erilaisissa verkostoissa ja tiimeissä, joissa työntekijät voivat vaihtaa kokemuksiaan ja ajatuksiaan. Tiimityön kehittämiseksi tuleekin tulevaisuudessa omaksua näkökulma, jossa tiimit rakennetaan toiminnan sisällöistä lähtien eikä yksikkökeskeisesti. Tiimit voidaan rakentaa esimerkiksi seuraavien aihealueiden ympärille: yksilökeskeisen asiakastyön käytännöt, kehitysvammaisen henkilön ikääntyminen, mielenterveys, lääkehoito, monikulttuurisuuden kohtaaminen ja palvelujen vaikutusten arviointi.

Kehitysvammaisen ihmisen tuen ja avun tarpeet voidaan jaotella kolmeen eri kokonaisuuteen:

- 1 jokapäiväiset tarpeet (tuki kodin askareissa, henkilökohtaisessa hygieniassa, terveydentilan seurannassa, turvallisuuden varmistamisessa, sosiaalisten suhteiden ylläpitämisessä, vapaa-ajassa ja harrastuksissa sekä työn teossa);
- 2 kehitysvammaisuudesta johtuvat erityistarpeet (apu informaation ymmärtämisessä, tuki päätöksenteossa, palvelujen suunnittelussa ja uusien asioiden oppimisessa sekä kommunikaatiossa);
- 3 monitahoiset tarpeet (aiheutuvat kehitysvammasta ja siihen yhdistyvistä muista vaikeuksista, esimerkiksi mielenterveysongelmista, päihdeongelmista ja dementiasta). (Scottish executive 2000, 15-16.)

UEP:n henkilöstötiimien osaamisen arviointi olisikin tulevaisuudessa luontevaa tehdä suhteessa em. kehitysvammaisen tuen ja avun tarpeisiin. Osa kehitysvammaisista tarvitsee tukea ja apua vain tasolla 1 ja 2. Osalla kehitysvammaisista ihmisistä on hyvin monitahoisia tarpeita. Oleellista liikuttaessa tasolla 3 on se, että asumispalvelujen työntekijät saavat riittävästi ja oikeanlaisia tukipalveluja asiantuntijoilta, jotka ovat erikoistuneet näiden asioiden käsittelyyn.

Tuen ja avun tarpeiden laajuus voi vaihdella kriittisestä, jolloin henkilö ei selviä ilman toisen ihmisen apua mistään asioista arjessaan, vähäiseen tuen ja avun tarpeeseen (ks. myös Scottish executive 2000, 16). Suomalainen kehitysvammapalvelujen järjestelmä tunnistaa helpommin hoidollisia tuen ja avun tarpeita kuin kehitysvammaisten ihmisten emotionaalisia ja sosiaalisia avun tarpeita. Erityisen haavoittuvia ovat sellaiset tilanteet, joissa kehitysvammaisen henkilön avun ja tuen tarpeet ovat monitahoisia, esimerkiksi henkilöllä on kaksois- tai kolmoisdiagnoosi. Näissä tilanteissa tarvitaan perusosaamisen ja erityisosaamisen yhdistämistä ja monitahoista ammatillista tiimityötä. (Hintsala, S., Seppälä, H & Teittinen, A., 2008.)

Henkilöstön saatavuuden ja osaamisen turvaaminen edellyttää UEP:ltä konsensustyöryhmän mukaan:

- henkilöstön kouluttamista uuteen toimintakulttuuriin, jossa korostetaan kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta ja valinnanmahdollisuuksia elämässään,
- tiimityön kehittämistä ja tiimien tavoitteellista johtamista. Tulevaisuuden tiimien osaamisalueita voivat olla mm. ravitseminen, lääkehoito, ensiaputaidot, fyysisen hyvinvoinnin merkitys, kehitysvammaisuuden tuntemus, autismi, palvelusuunnittelu ja vaikuttavuuden seuranta, IT-kirjaaminen ja monikulttuurisuus,
- vastuiden selkeyttämistä: esimiestyö, ryhmäkotikohtaiset vastuuhenkilöt, työntekijöiden vastuut ja valtuudet,
- tutustumista eri työpaikkoihin, vertailua ja muilta oppimista,
- perehdyttämiskäytäntöjen kehittämistä: yleinen perehdytys ja pienryhmäperehdytys,
- eri sektoreiden välisen yhteistoiminnan kehittämistä esim. yhdistetään asumista ja päivätoimintaa uudella tavalla, esimerkiksi päivätoiminnassa hyödynnetään asumisyksiköiden tiloja (ei samoja tiloja, joissa asuu, mutta lähiasuntolan tiloja),
- asiantuntija-avun ja -tuen saamista työhön ja riittävää työnohjausta,
- työntekijöiden kehittämisosaamisen korostamista ja puitteiden luomista itsensä kehittämiseksi,
- innovatiivisuuden lisäämistä. Organisaation on luotava hyvät lähtökohdat innovatiivisuuden lisäämiseksi hallinnon kaikilla tasoilla.

Henkilöstön saatavuuden turvaamisessa tulisi omaksua tulevaisuudessa yli sektorinen lähestymistapa, jossa hyödynnetään enemmän muita sektoreita ja niissä työskentelevää henkilöstöä, esimerkiksi kotipalvelua, kotisairaanhoidoa, liikunta- ja nuorisotoimea ja opetustoimea. Konsensustyöryhmän omaisedustajat ehdottivat, että hyvin tehdystä työstä tulisi palkita henkilöstöä, esimerkiksi käytännöksi voitaisiin ottaa se, että vuosittain palkittaisiin ”vuoden paras talo/koti/yhteisö”.

Henkilöstötiimien mitoituksen näkökulmia

Konsensusryhmässä pohdittiin asumispalvelujen henkilöstömitoitusta palvelujen käyttäjien, työntekijöiden, prosessien toimivuuden sekä talouden näkökulmista (ks. liite 3). Työryhmän tuottamat näkökulmat esitellään kolmena eri kokonaisuutena: 1 asiat, joita työryhmä piti henkilöstömitoituksessa kriittisinä, 2 keinot, ratkaisut ja kehittämishaasteet henkilöstön mitoittamisessa ja 3 periaatteelliset näkökulmat ja asiat, joista UEP:ssä tulisi tehdä yhtenevä linjaus.

1 Kriittiset asiat:

- Asukkaan saama tuki ja palvelut vastaavat hänen tarpeitaan ja toimintakykyään.
- Asuntojen sijainti on toimiva mm. hyvät kulkuyhteydet ja helppo liikkua.
- Henkilöstön yhteiskäyttöä on kehitetty.
- Pätevää henkilökuntaa ja sijaisia saadaan rekrytoitua. Tulevaisuudessa tulee harkita oman rekrytointitoimiston perustamista.
- Henkilöstötiimit on järkevästi mitoitettu työvuoroihin: esimerkiksi aina on paikalla joku, joka voi antaa lääkkeitä.
- Esimiestyö on oikein mitoitettu.
- Asiakkaista ja toiminnasta kirjataan oikeita asioita ja järkevällä tavalla.
- Tiedonkulku on toimivaa työntekijöiden kesken ja koko organisaatiossa. Haasteena on se, että kuntakokonaisuus laajentuu tulevaisuudessa 30 kunnasta noin 60 kuntaan.

2 Ratkaisuja, keinoja ja kehittämishaasteita henkilöstön mitoittamisessa:

- Asuinpaikan valintaprosessia kehitetään siten, että kehitysvammaisella henkilöllä on mahdollisuus kokeilla ja harjoitella asumista ennen varsinaista muuttopäätöstä. Noin kolmen kuukauden muuttovalmennus mahdollistaa huolellisen toiveiden, tarpeiden ja toimintakyvyn arvioinnin, mikä auttaa oikean henkilöstömitoituksen suunnittelussa. Muuttovalmennuksessa tärkeää on emotionaalisen tuen antaminen sekä kehitysvammaiselle henkilölle, että hänen koko lähiyhteisölleen.
- Yksilöllisten tarpeiden lisäksi huomiota tulee kiinnittää asumisryhmien toimivuuteen.
- Palvelujen suunnittelussa tulee katsoa laajemmin koko kunnan palvelutarjontaa, esimerkiksi yöhoidon järjestäminen järkevällä tavalla yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.
- Henkilöstön yhteiskäyttöä tulee kehittää. Yhteiskäytössä tulee omaksua laajempi näkökulma kuin esimerkiksi henkilöstön yhteiskäyttö asumis- ja työ- ja päivätoimintayksiköissä.
- Talot rakennetaan siten, että kulkeminen on helppoa: hyvät kulkuyhteydet julkisilla kulkuvälineillä ja palvelut ja harrastuspaikat ovat lähellä, mielellään kävelyetäisyydellä.
- Sijaispankki-käytäntöä tulee kehittää.
- Palvelutuotteiden sisällöt tulee määritellä tarkasti, jotta palvelutuotannon läpinäkyvyys toteutuu.
- Ydinprosessit tulee määritellä ja henkilökunta kouluttaa prosessiajatteluun: mikä on kokonaisuus ja mikä on oma paikka kokonaisuudessa.
- Kirjaamiskäytäntöjä tulee kehittää: kirjaaminen on selkänöja kaikelle toiminnalle. Tulee kriittisesti pohtia, kirjaaanko tällä hetkellä oikeita asioita ja oikealla tavalla.

3 Periaatteita ja linjauksia:

- Asukkaan omaa kotia ja yksityisyyttä tulee kunnioittaa aina. Tämä tarkoittaa sitä, että asukkaan on voitava asua omassa kodissaan aina hänen niin halutessaan ja häntä ei voida siirtää esimerkiksi toiseen asumisyksikköön muiden asukkaiden lomista johtuen.
- Jokaiselle asuinpaikkaa tarvitsevalle kehitysvammaiselle henkilölle tarjotaan mahdollisuus muuttovalmennukseen ja asumisharjoitteluun, jonka aikana hänen toiveitaan, tarpeitaan ja toimintakykyään arvioidaan.
- Tuen ja tarpeiden arviointi tehdään yhtenevällä tavalla koko UEP:n alueella. Toimintakyvyn arviointi sisältää arvion tarvittavassa henkilökunnan avusta ja tuesta. Henkilökohtaisesti tehty henkilöstömitoituksen arvio sisältää tiedot siitä, missä asioissa henkilö tarvitsee toisen ihmisen apua ja tukea ja arvion tarvittavan tuen ja avun määrästä päiväsaikaan, iltaisin, yöaikaan ja viikonloppuisin.
- UEP:ssä tulee tehdä linjaus yhdessä kuntien kanssa tonttien sijaintiin liittyvistä asioista ja siitä, kuinka paljon voi olla asuntoja samalla tontilla.

5 Palvelujen laadun arviointi ja seuranta

Asumisen laadun arviointi on vaativa tehtävä, koska asuminen kytkeytyy kehitysvammaisen koko elämään. Taulukkoon 1. on koottu asumisen laadun tarkastelutasoja, lähtökohtia ja kriteerejä. (Ks. myös Hintsala, S., Seppälä, H. & Teittinen, A., 2008).

Taulukko 1. Kehitysvammaisten asumisen laatuun liittyviä lähtökohtia (vrt. Vaarama 2002, 15, soveltaen Øvreteitiä 1998).

Tarkastelutaso	Lähtökohtia	Missä laatu näkyy?
Yksilö	henkilön ikä, sukupuoli, fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen toimintakyky, tuen ja avun tarve, elämäntilanne, palveluodotukset, tulevaisuuden toiveet	<ul style="list-style-type: none"> - henkilön tyytyväisyys saamaansa tukeen ja palveluihin asumisessa, - henkilön kokema elämänlaatu, - kokemus elämönhallinnasta, - identiteetin vahvistuminen, - lisääntyneet osallistumismahdollisuudet
Työyhteisö	henkilökunnan saatavuus, henkilökunnan osaaminen, henkilökunnan toimintaperiaatteet ja työkäytännöt, henkilökunnan saama tuki (työnohjaus, koulutus)	<ul style="list-style-type: none"> - asukkaan tarpeisiin perustuva oikea-aikainen tuki ja palvelu, -työlle asetettujen ammatillisten kriteerien täyttyminen
Organisaatio ja järjestelmä	asuntojen rakentamista ja asumispalvelujen järjestämisestä ohjaavat lait ja asetukset, asumispalvelujen järjestämistavat ja -mekanismit, tilat, laitteet ja teknologia, rahoitusjärjestelmät	<ul style="list-style-type: none"> - lakien ja asetusten täyttyminen, - ihmisoikeuksien toteutuminen, - palvelujen määrällinen riittävyys, - palvelujen hinta-laatusuhde, - asiakastyytyväisyys, - henkilöstötyytyväisyys

Asumispalvelujen laatu näkyy siinä, että kehitysvammaisen ihminen voi elää oman näköistä elämää ja hän voi tehdä valintoja omassa elämässään. Asukastyöryhmän jäsenet olivat tyytyväisiä asumisessaan mm. siihen, että

- voi valita itse omat harrastuksensa,
- vieraita voi pyytää kahville omaan huoneeseen,
- sukulaisten luokse pääsee kyläilemään,
- ryhmäkodissa on seuraa, kavereita,
- ruokalistat päätetään yhdessä,
- aamupalan saa ottaa itse ja syödä milloin haluaa,
- päiväunet voi ottaa jos väsyttää,
- pääsee ostoksille yksilöllisesti,
- tukisuunnitelmaa sai olla täyttämässä itse,
- ryhmäkotia ja omaa huonetta on voinut käydä katsomassa ennen muuttoa,
- omaan vuokrasopimukseen,
- omaan huoneeseen ja
- omaan kylpyhuoneeseen.

Asukastyöryhmän jäsenten elämä oli kuitenkin edelleenkin varsin sääntö- ja rutiinikeskeistä. Asukastyöryhmän jäsenet kokivat, että heidän elämässään on edelleenkin paljon asioita, joihin he eivät itse pysty vaikuttamaan.

UEP:ssa on kehitetty viime vuosina johtamista BSC (Balanced score card) -mallilla. BSC antaa hyvän viitekehyksen toiminnan strategiselle suunnittelulle ja toimintojen laadun arvioinnille ja varmistamiselle. UEP:ssä on määritelty alustavia laatuksiteerejä ja mittareita asetettujen strategisten tavoitteiden toteutumisen seurantaan. Seuraavana luontevana vaiheena onkin konsensustyöryhmän mielestä näiden kriteerien tarkentaminen ja palautejärjestelmän kehittäminen, miten eri asiakasryhmät: tilaaja-asiakkaat eli kunnat, palvelujen käyttäjäasiakkaat ja heidän läheisensä voivat antaa säännöllistä palautetta tyytyväisyydestään palveluihin.

Keskeinen haaste on kehittää menettelytapoja ja -välineitä kehitysvammaisten palvelujen käyttäjien kuulemiseen. Asiakaspalautejärjestelmän lisäksi tulee kehittää UEP:n käytäntöjä henkilöstön tyytyväisyyden seuraamisessa.

6 Tulevaisuuden asunnot ja henkilökohtainen apu ja tuki

Siirtymisessä yksilölliseen asumiseen on kyse syvällisestä toimintakulttuurin muutoksesta ja arvojen ja asenteiden muuttumisesta. Kyse on siitä, että organisaation kaikilla tasoilla omaksutaan asiakaslähtöinen työskentelymalli, jossa kehitysvammaisen ihminen on asumisensa päämies tai päänainen ja työntekijän roolina on tukea ja avustaa kehitysvammaisen ihmisen ”elämän käsikirjoituksen” toteutumista. Siirtyminen uuteen toimintakulttuuriin edellyttää panostamista arvojohtamiseen ja toimintojen kehittämiseen uudennlaisin mallein, joissa kehitysvammaiset asiakkaat ja heidän läheisensä ovat mukana samoissa oppimisryhmissä ja palvelujen suunnittelutyöryhmissä johdon, työntekijöiden ja kuntaedustajien kanssa. Konsensustyöskentely vahvisti näkemystä, kuinka merkittävää on se, että kehitysvammaiset henkilöt osallistuvat palvelujen arviointiin ja kehittämiseen tasavertaisina kumppaneina muiden toimijoiden rinnalla. Vain heiltä voidaan saada kokemusperäistä tietoa, jota tarvitaan palvelujen kehittämisessä.

Luku 6 etenee siten, että ensiksi kuvataan konsensustyöryhmän priorisoimat keskeisimmät kehittämishaasteet. Tämän jälkeen kuvataan työryhmän linjaamia periaatteita, jotka edistävät yksilöllistä ja ei-laitosmaista asumista. Lopuksi tiivistetään konsensustyöryhmän keskeisimmät toimenpidesuosittelut Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymälle.

Lähivuosien kehittämishaasteet

Yksilölliseen asumisen kulttuuriin siirtyminen edellyttää kehittämistä usealla eri toiminta-alueella. Työryhmä priorisoi seuraavat kehittämishaasteet tärkeimmiksi UEP:n kehittämistoiminnan lähivuosien painopistealueiksi:

- 1 asiakkaiden palvelutarpeiden kartoittaminen,
- 2 yksilöllisen suunnittelun ja ohjauksen kehittäminen,
- 3 henkilökohtaiseen apuun perustuvien tuen ja avun mallien kehittäminen,
- 4 henkilöstön rekrytointi- ja perehdyttämiskäytäntöjen kehittäminen,
- 5 asumisvalmennuksen ja muuttovalmennuksen kehittäminen ja
- 6 UEP:n palvelutuotteiden ja hinnoittelun uudistaminen.

Kehittämishaasteet on esitetty tärkeysjärjestyksessä. Konsensustyöryhmä ehdottaa, että kuntayhtymässä laaditaan kehittämissuunnitelma, miten edellä mainittuihin kehittämishaasteisiin tullaan vastaamaan seuraavien vuosien aikana (ks. liitetaulukko 2 toimenpide-ehdotusten käytäntöön panosta).

Kehittämishaasteiden käytäntöön panon varmistamiseksi konsensustyöryhmä ehdottaa, että kuntayhtymässä käynnistetään kehittämisprojekti, jonka menestyksellinen toteutuminen varmistetaan ulkopuolisella asiantuntija-avulla. Konsensustyöryhmä ehdottaa myös, että kehittämisprojektin koordinointiin nimetään henkilö.

Yksilöllisen asumisen periaatteita ja lähtökohtia

1 Tulevaisuuden asunnot ja asuinympäristö ja rakentamiseen liittyvät periaatteet

Yhteenvedona voidaan todeta, että tulevaisuudessa tarvitaan monenlaisia asuntoja ja niihin kytkeytyviä yksilöllisen tuen ja avun muotoja. Tarvitaan ryhmämuotoista asumista ja erillisiä tukiasuntoja. Uudiskohteissa tulee konsensustyöryhmän mukaan pyrkiä siihen, että perinteisistä ryhmäkotimalleista, joissa asukkaalla on käytössään huone ja kylpyhuone siirrytään tulevaisuudessa ns. asuntoryhmämalliin, jossa jokaisella asukkaalla on oma huoneisto ja huoneistoihin liittyvät yhteistilat. Erityisesti omaisten ryhmä painotti tätä näkökulmaa uudiskohteiden rakentamisessa. Asuntoryhmämalliin siirtyminen edellyttää valtakunnallisella tasolla mm. sitä, että Kelan asumistukiin tulee korotuksia ja Aran avustusosuus nousee erityisryhmille tarkoitettujen asuntojen rakentamisessa.

Ryhmämuotoisessa asumisessa tulee yksityiset tilat ja yhteiset tilat selkeästi erottaa toisistaan, mikä parantaa yksityisyyttä ja mahdollistaa myös yhteistilojen laajemman käytön. Konsensustyöryhmä piti tärkeänä, että vapaa-ajan toimintaa ja harrastamista tehdään siellä, missä muutkin ihmiset harrastavat eli ryhmäkotien yhteistiloihin ei tarvitse liittää toimintoja, joita voi tehdä kodin ulkopuolellakin. Työryhmä painotti, että vapaa-ajan toiminnoissa inklusioperiaatteen tulee olla keskeinen.

Tulevaisuudessa kehitysvammaiset palvelujen käyttäjät ja heidän läheisensä tulee ottaa vahvemmin mukaan asuntojen suunnitteluun. Kehitysvammaisia asukkaita ja heidän läheisiään tulee valita uusien rakennuskohteiden suunnittelutyöryhmiin. **Yleisenä periaatteena** tulee omaksua käytäntö, jossa mitään uutta rakennuskohdetta ei suunnitella ilman, että kuullaan kehitysvammaisten asukkaiden ja heidän omaistensa edustajia. **Toisena keskeisenä rakentamiseen liittyvänä periaatteena** on se, että kehitysvammaisille soveltuvia asuntoja etsitään ensin olemassa olevasta, normaalista asuntokannasta ja vasta toissijaisesti rakennetaan uusia asuntoja, jos sopivia asuntoja ei löydy. Yhteistyössä kuntien kanssa etsitään sopivia asuntoja ja UEP:n roolina on tarjota tukea kunnille kehitysvammaisten asiakkaiden palvelutarpeiden kartoittamisessa sekä tarjota asiantuntija-apua tulevien asuntojen muutostöiden suunnittelussa.

Konsensustyöryhmä asetti seuraavat **vähimmäisvaatimukset asuntojen sisätiloille:**

Henkilökohtaiset tilat:

- 1 Jokaisella asukkaalla on huoneen lisäksi oma kylpyhuone ja vähintään varaus keittonurkkaukselle, jos sitä ei ole valmiiksi rakennettu. Nämä vähimmäisvaatimukset pätevät sekä erillisten asuntojen että ryhmäkotien ja asuntoryhmien rakentamiseen.
- 2 Henkilökohtaiset tilat sisältävät makuu- ja oleskelutilan, kylpyhuoneen ja keittiönurkkauksen. Tilat tulee suunnitella siten, että ne luovat mahdollisuuden kehitysvammaiselle asukkaalle sosiaaliseen elämään. Oleskelutilan tulee olla sellainen, että siellä voi tarvittaessa yöpyä kehitysvammaisen asukkaan vieras.
- 3 Jokaiseen asuntoon kuuluu myös varastotila, esimerkiksi erillinen varastokoppi.
- 4 Jokaisella asukkaalla on oma postilaatikko, avain ja ovikello asuntoonsa.
- 5 Kehitysvammaisen asukkaan itsemääräämisoikeutta ja mahdollisuuksia tehdä valintoja asuntonsa suhteen kunnioitetaan aina. Asukkaalla tulee olla mahdollisuus sisustaa omaa asuntoaan mm. maalata tai tapetoida seinät halutessaan ja valita asuntonsa tekstiilit ja muut sisustusmateriaalit.

Yhteiset tilat:

- 6 Yhteiset tilat tulee selkeästi erottaa asukkaiden henkilökohtaisista tiloista.
- 7 Yhteiset tilat voivat sijaita muuallakin kuin asuntojen välittömässä yhteydessä.
- 8 Yhteisten tilojen vähimmäisvaatimuksena on se, että ne sisältävät saunan jos taloyhtiössä ei ole yleistä saunaa, olohuoneen, yhteistä ulkotilaa parvekkeen, terrassin tai pihapation muodossa.
- 9 Yleisenä periaatteena tulee olla se, että asukkaat voivat osallistua yhteistilojen suunnitteluun ja voivat vaikuttaa yhteistilojen sisustusvalintoihin.

Konsensustyöryhmä asetti seuraavat vähimmäisvaatimukset **asuntojen ulkotiloille:**

- 10 helppo liikkua ja esteetön pääsy asuntoon,
- 11 hyvä valaistus, valaistukseen ei ole kiinnitetty riittävästi huomioita tällä hetkellä,
- 12 pihasuunnittelussa tulee huomiota kiinnittää siihen, että invatakseilla ja ambulansseilla ym. on esteetön pääsy ovelle,
- 13 riittävästi pysäköintitilaa,
- 14 riittävästi ulkovarastotilaa mm. liikuntavälineiden säilyttämiseen,
- 15 riittävästi katettuja tiloja, mikä mahdollistaa pihojen laaja-alaisen käytön eri vuodenaikoina ja eri säissä.

Konsensustyöryhmä korosti sitä, että asuntojen tulee sijaita elämän keskellä. Työryhmän mielestä rakentamisvaiheessa pihoja ei kannata rakentaa liian valmiiksi: tulevilla asukkailla tulee olla mahdollisuus tehdä pihasta oman näköisensä.

Turvallisuuden varmistamisessa konsensustyöryhmä korostaa seuraavia näkökulmia:

- turvallisuusriskit tulee olla aina kartoitettu ja raportoitu kirjallisessa muodossa,
- työntekijöille järjestetään säännöllisesti turvallisuuteen liittyvää perehdytystä,
- asukkaille järjestetään selkokieleistä koulutusta,
- turvallisuuteen liittyvät ohjeistukset on mukautettu selkokielelle ja havainnollistettu kommunikaatiokuvilla,
- turvallisuuden varmistamisesta on laadittu yhteiset sopimukset kaikkien toimijoiden kesken,
- henkilöstömitoituksen vaikutuksia seurataan ja arvioidaan säännöllisesti,
- lääkehoitosuunnitelmat ovat ajantasaiset ja ne on tarkastettu,
- henkilökunta on saanut lääkehoitoon liittyvää täydennyskoulutusta,
- turvallisuuteen liittyvien laitteiden toimivuus on tarkastettu,
- yksittäiset turvallisuuteen liittyvät asiat ovat kunnossa, mm. turvalukitus, sprinklaus, poistumistiet, asukkaiden turvarannekkeet ja henkilökunnalla on riittävä määrä kännyköitä.

2 Yksilöllinen tuki ja apu asumisessa

Siirtyminen yksilölliseen tuen ja avun järjestämiseen asumisessa edellyttää

- asiakkaiden vaikuttamismahdollisuuksien lisäämistä,
- yhteisiä linjauksia ja sopimuksia palvelujen tuottajien ja palveluja tilaavien kuntien kesken,
- alan houkuttelevuuden lisäämistä ja rekrytointiin panostamista,
- seudullisen erityisosaamisen varmistamista,
- henkilöstön työhyvinvointiin panostamista siten, että henkilöstöllä on käytössään riittävät ja tarkoituksenmukaiset tukipalvelut ja
- rohkeutta kokeilla uusia asioita.

Tuen ja palvelujen järjestämisen lähtökohtana on huolellinen palvelutarpeiden kartoittaminen ja tuen tarpeiden jatkuva seuranta. Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymässä tulee työryhmän mielestä kehittää malli ja välineet kehitysvammaisten asiakkaiden pidemmän aikavälin palvelutarpeiden kartoittamiseen ja seuraamiseen yhdessä tilaajakuntien kanssa.

Työryhmä painottaa, että tulevaisuudessa tulee asuinpaikan valinnassa kiinnittää enemmän huomiota

- pidemmän aikavälin palvelutarpeiden arviointiin ja seurantaan yhtenevällä mallilla koko kuntayhtymän alueella,
- yksilöllisten toiveiden ja tarpeiden kartoittamiseen,
- ryhmämuotoisessa asumisessa asukasryhmien toimivuuden arviointiin ja jatkuvaan seurantaan,
- itsemääräämisoikeuden vahvistamiseen siten, että kehitysvammaisen henkilö (tai hänen läheisensä jos hän ei itse pysty) voi valita asuinpaikkansa tutustumalla ensin useampaan vaihtoehtoon ns. asumisharjoittelujaksojen avulla ja
- ryhmämuotoisessa asumisessa kehitysvammaisten asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksiin siten, että kehitysvammaiset asukkaat voivat vaikuttaa uusien asukkaiden valintaan omaan kotiinsa.

Yleisenä periaatteena tulee olla se, että jokaisella kehitysvammaisella henkilöllä on oikeus muuttovalmennukseen, joka mahdollistaa huolellisen palvelutarpeiden kartoittamisen ja sitä kautta tuen ja palvelujen oikean mitoittamisen tulevassa asumisessa.

Palvelujen suunnittelukäytäntöjä tulee yhtenäistää ja selkeyttää eri toimijatahojen rooleja. UEP:ssä on otettu käyttöön YKS – yksilökeskeisen suunnittelun malli, jonka käyttöönottoa pidettiin erittäin hyvänä ja tulevaisuudessa tuleekin työryhmän mukaan koko henkilökunta kouluttaa ja sitouttaa yksilökeskeiseen suunnitteluun ja ohjaukseen. Yksilökeskeinen suunnitelma tulee korvaamaan nykyisen tukisuunnitelman. Asukastyöryhmässä saatiin lupaavia kokemuksia Talking Mats -menetelmän hyödyntämisestä. Menetelmä oli uusi UEP:n ryhmänvetäjille ja he saivat koulutusta menetelmän käyttöön Kehitysvammaliitolta. Työryhmä ehdottaa, että tulevaisuudessa henkilökunta koulutetaan myös Talking Mats -menetelmän hyödyntämiseen ja otetaan tämä menetelmä käyttöön kuntayhtymän alueella.

Tämän lisäksi työryhmä ehdottaa seuraavaa:

- Kehitysvammaisen henkilö voi vaikuttaa, ketä kutsutaan palaveriin, jossa suunnitellaan hänen tarvitsemaansa tukea ja palveluja.
- Kehitysvammaisella on oikeus tehdä aloite palaverin koolle kutsumisesta.
- Kaikki palaverit, joihin kehitysvammaisen henkilö osallistuu, valmistellaan huolella. Palaverissa käytetään selkoviestintää ja suunnitelmaan kirjatut asiat piirretään tarvittaessa myös kuvin. Suunnitelmista tehdään kirjallisen version ohella myös kuvallinen versio, jossa on kuvin kuvattu päätetyt asiat.
- Kehitysvammaisen henkilö voi nimetä halutessaan itselleen tukihenkilön, jonka kanssa hän voi käydä läpi suunnitelmassa käsiteltäviä aihealueita ennen palaveria ja palaverin jälkeen.
- Näitä periaatteita tulisi noudattaa kaikissa palavereissa (YKS-palaverit ja palvelusuunnitelmapalaverit), joissa suunnitellaan tai sovitaan kehitysvammaisen henkilön elämään liittyviä asioista.

Yhteenveto toimenpide-ehdotuksista

Kehitysvammaisen henkilön aseman vahvistaminen asumisessa

Kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta tulee vahvistaa asumisen kaikilla tasoilla. Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen edellyttää ainakin seuraavia toimenpiteitä:

1 Yhtenevän mallin kehittäminen yhteistyössä tilaajakuntien kanssa kehitysvammaisen palvelutarpeiden kartoittamiseen.

Käytännössä tämä tarkoittaa prosessin kehittämistä, jossa sovitaan eri toimijatahojen tehtävät ja vastuut ja prosessin vaiheet, miten palvelutarpeiden kartoittamisesta edetään asunnon valintaan ja tuen ja palvelujen yksilölliseen räätälöintiin. Mallin tulee sisältää myös tiedot siitä, miten palvelutarpeissa tapahtuvia muutoksia arvioidaan ja seurataan.

Palvelutarpeen arvioinnin välineiden kehittämisessä huomiota tulee kiinnittää siihen, miten kehitysvammaisen henkilö itse voi olla mukana arvioimassa omaa tuen ja avun tarvettaan.

- 2 **Kehitysvammaisen henkilön vaikuttamismahdollisuudet asunnon valinnassa** ovat tällä hetkellä puutteelliset. Yhteistyössä kuntien kanssa tulee kehittää asunnon valintaprosessia siten, että asunnon valintaprosessiin kytketään asumisharjoittelujakso, jonka aikana kehitysvammaisen henkilö (tai hänen läheisensä) voi päättää onko tuleva asumismuoto hänelle mieluinen ja sopiva.
- 3 **Palvelujen suunnittelukäytäntöjen kehittäminen siten, että palvelun käyttäjällä on keskeinen rooli käyttämiensä palvelujen suunnittelussa.** Työryhmä ehdottaa, että koko henkilökunta koulutetaan Talking Mats -menetelmän hyödyntämiseen ja yksilökeskeisen suunnittelumallin (YKS) käyttämiseen, joka korvaa nykyisen tukisuunnitelmakäytännön.

Asumisen palveluvalikoiman kehittäminen

Asumisen palveluvalikoima on perinteinen perustuen ryhmäkotiasumiseen.

- 1 Tulevaisuudessa tulee kehittää henkilökohtaiseen apuun perustuvia asumisen malleja ja avustajapalvelua, jossa tuki viedään kehitysvammaisen henkilön kotiin.
- 2 Toisena kiireisenä kehittämisen kohteena konsensustyöryhmä pitää asumisvalmennukseen ja muuttovalmennukseen liittyvien palvelutuotteiden kehittämistä. Näiden palvelumuotojen kehittämiseen tulee erityisesti panostaa seuraavien vuosien aikana.
- 3 UEP:n palvelutuotteisto ja hinnoittelu tulee uudistaa siten, että luovutaan perinteisistä kehitysvammaapalvelujen käsitteistä autettu, ohjattu ja tuettu. Tuotteet tulee kuvata asiakkaan kielellä ja välttää sanojen käytössä palveluterminologiaa. Tuotteiden sijaan tulee puhua palveluista. Tuotekuvausten rakentamisen lähtökohtana tulee olla se, että asunnot ja palvelut erotetaan toisistaan. Työryhmän mielestä tulevaisuuden asumisen palvelutuotteisto tulee rakentaa ns. ”palvelupaletti-idealla”, jonka osista rakentuu yksilölliset, tuen ja avun tarpeisiin räätälöidyt palvelupaketit. Työryhmän mielestä tulevaisuutta on se, että palvelutuotteet ovat asiakaskohtaisesti hinnoiteltuja.
- 4 Rekrytointi- ja perehdyttämiskäytäntöjen kehittämistä tulee jatkaa osana henkilöstöyksikön toimintaa. Työryhmä ehdottaa, että henkilöstön perehdyttämiseen lisätään vaihe, jossa kehitysvammaisen palvelujen käyttäjä kertoo uusille työntekijöille asumiskokemuksistaan.

Asiakaspalautejärjestelmän kehittäminen

Toiminnan laadun jatkuvaan seurantaan tarvitaan asiakaspalautejärjestelmä, jossa määritellään laatuksiteerit asunnoille ja asumista tukeville palveluille sekä kehitetään toimintatapoja, joilla palvelujen tilaaja-asiakkaat, kehitysvammaiset ja heidän läheisensä voivat antaa palautetta saaduista palveluista.

Konsensustyöryhmä ehdottaa, että UEP:n perustetaan kehitysvammaisten palvelujen käyttäjien laatuineuvosto, joka jatkaa samalla hyvin käynnistyneen asukastyöryhmän toimintaa. Palvelujen käyttäjien laatuineuvoston rooli ja tehtävät määritellään UEP:n hallituksessa. Laatuineuvoston tehtäviin voidaan sisällyttää tulevien kehittämishankkeiden seuranta ja arviointia käyttäjien näkökulmista.

Konsensustyöryhmän työskentely vaikutti jo työskentelyn aikana UEP:ssa asumispalvelujen kehittämiseen käynnistäen eri toimintojen kehittämistä. Taulukkoon 2 on listattu ehdotuksia seuraavista toimenpiteistä.

Taulukko 2. Toimenpide-ehdotusten käytäntöön pano

Tärkeimmiksi priorisoidut kehittämishaasteet	Kehittämisen tavoitteet	Avaintehtävät	Aikataulu
1. Palvelutarpeiden kartoittaminen	<ul style="list-style-type: none"> - Palvelujen käyttäjän ja hänen läheistensä aseman vahvistaminen palvelutarpeiden kartoittamisessa - Yhtenevän mallin rakentaminen - Eri toimijatahojen roolien selkeyttäminen prosessissa - Yhteistyön vahvistaminen kuntakumppaneiden kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> - Nykyisen käytännön arviointi - Arviointivälineiden kehittäminen: mm. väline siihen, miten henkilö itse arvioi omaa tuen ja avun tarvettaan. - Pilotointi yhteistyössä muutaman kuntakumppanin kanssa - Viimeistely ja käyttöön otto - Asumisharjoittelu-tuotteen kehittäminen, siten, että asumisharjoitteluun kytketään huolellinen palvelutarpeiden arviointi 	- 2009-2010
2. Yksilöllisen suunnittelun ja ohjauksen kehittäminen	<ul style="list-style-type: none"> - Yhtenevät käytännöt yksilöllisessä suunnittelussa ja ohjauksessa - Henkilöstön sitoutuminen - Kehitysvammaisen asukkaan itsemääräämisoikeuden vahvistaminen - Kirjaamiskäytäntöjen kehittäminen - Organisaatiokeskeisten sääntöjen ja rutiinien purkaminen 	<ul style="list-style-type: none"> - Koulutuksen järjestäminen YKS:stä ja Talking Mats -menetelmästä henkilökunnalle - Pilottikokemusten levittäminen koko organisaatioon - Menetelmien jatkuva arviointi - Asiakaspalautejärjestelmän kehittäminen: menetelmien kehittäminen ”käyttäjän äänen” esille saamiseen. 	- 2008-2011
3. Avun ja tuen mallien kehittäminen	<ul style="list-style-type: none"> - Pitkäkestoisen kehittämistoiminnan käynnistäminen, jossa yhdessä kuntakumppaneiden kanssa kehitetään uusia avun malleja, jossa palveluja ja tukea viedään kehitysvammaisen kotiin. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kehittämissuunnitelman laatiminen - Kehittämisprojektin käynnistäminen, jossa käytetään ulkopuolista asiantuntija-apua kehittämisen tukena. 	- 2009 →
4. Rekrytointi- ja perehdyttämiskäytäntöjen kehittäminen	<ul style="list-style-type: none"> - Henkilöstön sitoutuminen yhdenmukaisiin perehdyttämiskäytäntöihin - Henkilöstön rekrytoinnin kehittäminen 	<ul style="list-style-type: none"> - Henkilöstöyksikkö jatkaa jo aloitettua kehittämistyötä, jota tehtiin Helsingin Diakoniaopiston kanssa. - Kehitetään prosessia mm. siten, että perehdyttämiseen liitetään vaihe, jossa palvelujen käyttäjät kertovat asumisestaan uusille työntekijöille. 	- 2008-2009, toteutetaan osana henkilöstö-yksikön toimintaa
5. Asumisvalmennuksen kehittäminen	<ul style="list-style-type: none"> - Kehittämisklinikka käynnistää kehittämistyön näissä palvelumuodoissa. - Tavoitteena on kehittää uusia asumisvalmennukseen ja muuttovalmennukseen liittyviä palvelutuotteita. 	<ul style="list-style-type: none"> - Toteutetaan osana Kehittämisklinikan toimintaa (kehittämistyö on jo käynnistynyt). 	- 2008, kehittämisestä vastaa Kehittämisklinikka
6. Asumisen tuotteiden ja hinnoittelun uudistaminen	<ul style="list-style-type: none"> - Asian uudistamiseen on perustettu työryhmä. - Pidempikestoisen tuotteiden uudistaminen toteutetaan osana kehittämisprojektia, jossa kehitetään uusia avun ja tuen malleja. 	<ul style="list-style-type: none"> - Asiaan liittyvä uudistustyö on käynnistetty. 	- 2008 →

Lopuksi

Asumispalvelujen konsensustyöryhmässä saatiin hyviä kokemuksia työskentelystä, jossa eri tahojen edustajat kokoontuvat saman pöydän ääreen tuottamaan yhteistä käsitystä tulevaisuuden asunnoista ja asumista tukevista palveluista. Asumispalvelujen konsensustyöryhmän mallia ja saatuja kokemuksia voidaan hyödyntää tulevaisuudessakin kehitettäessä palveluja kuntayhtymässä.

Asukastyöryhmän työskentely tuotti arvokasta tietoa varsinaiselle konsensustyöryhmälle. Kehitysvammaisilla ryhmän jäsenillä oli toteuttamiskelpoisia ratkaisuehdotuksia koettuihin asumisen ongelmiin ja pulmiin. Asukastyöryhmän jäsenten esille tuomat ongelmat asumisessaan ovat yleisiä kehitysvammaisten ryhmäkotiasumisessa Suomessa. Ryhmäkotien toimintaa ohjaavia sääntöjä ja rutiineja tulisi tietoisesti purkaa ja pyrkiä rakentamaan kodin toiminnoista yksilöllisempiä. Tämän muutoksen aikaan saaminen edellyttää panostamista asumisyhteisöjen johtamiseen ja asukkaiden vaikuttamiskanavien kehittämiseen.

Asukastyöryhmän jäsenten mielestä työryhmän työskentelyssä hyvää oli ollut se, että

”sai tuoda julki asioita”,

”oli mahdollisuus kertoa omista kokemuksistaan, aikaisemmin ei ole ollut mahdollisuutta kertoa asioistaan, kun ei ole ollut tällaista ryhmää”,

”on voinut kertoa, mitä asioita pitäisi muuttaa”,

”tää ryhmä on antanut mulle tukea laajemminkin mun elämään ja asumiseen, ollut hyvä lisä”.

Työryhmän työskentely oli monellakin tavalla valtaistanut asukastyöryhmän jäseniä ja rohkaissut heitä vaikuttamaan aktiivisemmin omaan elämäänsä. Mm. asukastyöryhmä oli omalta osaltaan vaikuttamassa siihen, että keväällä 2008 perustettiin Mäntsälään Me Itse yhdistyksen alajaos. Asukastyöryhmän jäsenet pitivät tärkeänä sitä, että työryhmä oli kestänyt yli vuoden, koska useasta ryhmän jäsenestä oli aluksi tuntunut vaikealta kertoa omista asioistaan muille. Pitkäkestoinen työskentely johti selvästi siihen, että työskentelystä muodostui syvällistä ja työryhmässä nousi esille ”aitoja mielipiteitä” asumisen arjesta.

Kirjallisuus

- Duffy, S. (2006) Keys to citizenship. A guide to getting good support for people with learning disabilities. Birkenhead: Paradigm Consultancy & Development Agency Ltd.
- Hintsala, S.; Seppälä, H. & Teittinen, A. (2008). Kehitysvammaisten asumispalveluiden suuntaviivoja. Artikkeliteoksessa Niemelä, M. & Brandt, K. (toim.) Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen. Pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 2007:73. s. 135-153.
- Jungk, R. & Mullert, N. (1989). Tulevaisuusverstaat: käsikirja kansanvallan elvyttämisen mahdollisuuksista. Kerava: Suomen lantaamo.
- Niemelä, M. & Brandt, K. (2008). Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen. Pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 2007: 73.
- Scottish Executive: The same as you? A review of services for people with learning disabilities Scotland, 2000.
- Teikari, M. & Björkman, M. (2006) Vammaisuus ja itsenäinen asuminen. Vammaisten asumisen kehittämissuunnitelman loppuraportti. Helsinki: Asumispalvelusäätiö ASPA.
- Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä (2006). Kuntayhtymän hallituksen pöytäkirjan ote 24.11.2006.
- Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä (2006). Asumispalvelut-esite.
- Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä (2007). Kutsu työryhmän jäseneksi 31.1.2007.
- Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä (2007). Vuosikirja 2007.
- Vaarama, M. 2002. Tavoitteena vanhan ihmisen hyvä elämänlaatu. Teoksessa P. Voutilainen (toim.). Ikäihmisen hyvä hoito ja palvelu: Opas laatuun. Helsinki: Stakes. Oppaita 49, 11-18.
- Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006. STM:n julkaisuja 2006:9. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä.
- Vammaisten asumispalvelujen laatusuositus: Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä ja Suomen Kuntaliitto. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen oppaita 2003:4
- Viitala, S., Wiinikka, T & Åkerblom, S. (2007a). Parempaan kehitysvammaisten asumiseen. Viiden asumisyksikön arviointi. Suomen ympäristö 43/2007, Asuminen, 178 s., Ympäristöministeriö.
- Viitala, S.; Wiinikka, T. & Åkerblom, S. (2007b). Kehitysvammaisten asumisyksiköiden arviointi ja kehittäminen (Kevät) -projektin 2. workshopin yhteenveto. Sotera-instituutti.

Liite 1. Kuvaus asukastyöryhmän toiminnasta

Osallistumisella tarkoitetaan päätäntävällän antamista, osallistumisen esteiden poistamista sekä kohtaamista ja aitoa kuuntelua. Asukastyöryhmän tavoitteena oli tuoda UEP:n konsensustyöskentelyyn kehitysvammaisten asukkaiden näkemyksiä asumisestaan ja elämästään: mihin asioihin kehitysvammaiset palvelujen käyttäjät ovat asumisessaan tyytyväisiä ja mitä asioita tulisi palvelujen käyttäjien mielestä kehittää UEP:n asumispalveluissa. Tavoitteena oli, että työryhmän työskentelyä, käytettyjä menettelytapoja ja kokemuksia voidaan hyödyntää myöhemmin kehitettäessä asiakaspa-lautejärjestelmää UEP:n asumispalveluihin.

Ryhmän työskentelyyn osallistui syksyllä kuusi henkilöä ja keväällä viisi. Ryhmänvetäjinä toimivat Tarja Klemola, Marja Palkki ja Heidi Mäkisalo. Ryhmänvetäjät eivät tunteneet entuudestaan kehitysvammaisia ryhmänjäseniä. Ryhmä kokoontui ensimmäisen kerran elokuussa 2007. Ryhmä kokoontui syksyllä 19 kertaa ja keväällä 8 kertaa. Kokoontumiskertoja oli runsaasti, mikä mahdollisti sen, että teemoihin pystyttiin palaamaan uudestaan ja syventämään aiempaa keskustelua. Työskentelyyn onkin hyvä varata riittävästi aikaa, jotta päästään syventämään työskentelyä ja kehitysvammaisilla ryhmänjäsenillä on riittävästi aikaa miettiä omia näkemyksiään. Osa ryhmänjäsenistä kirjoitti päiväkirjaa ajatuksistaan kokoontumiskertojen välillä.

Asukastyöryhmän jäsenet kutsuttiin kaksi kertaa varsinaiseen konsensustyöryhmään esittelemään työnsä tuloksia, mikä osoittautui hyväksi toimintakäytännöksi. Työryhmän työskentelyssä hyödynnettiin Tulevaisuusverstas-mallia ja Talking Mats -keskustelumattoja.

Tulevaisuusverstas:

Palvelujen kehittämisen tueksi on kehitetty menetelmiä, joiden lähtökohtana on nykyisyyden tarkastelu tulevaisuusorientoituneesti. Yksi kehitysvammaisten kanssa käytetty menetelmä on ns. tulevaisuusverstas-menetelmä (Jungk, R. & Müllert, N., 1989). Tulevaisuusverstas sisältää viisi eri vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa päätetään, mitä asioita verstaassa halutaan käsitellä. Toisessa vaiheessa osanottajat voivat tuoda vapaasti esille ongelmia ja huonoja kokemuksia, jotka liittyvät käsiteltävään aiheeseen. Seuraavaksi siirrytään mielikuvitusvaiheeseen, jossa kerätään kaikki ajatukset mahdollisista ratkaisuksista, toivotuista tuloksista ja haaveista. Viimeisessä vaiheessa arvioidaan, voidaanko ehdotukset ja suunnitelmat toteuttaa.

Talking Mats:

Talking Mats -menetelmä on kehitetty 1998 Skotlannissa (Joan Murphy, 1998) ja sitä on käytetty monilla eri kohderyhmillä: kielihäiriöiset lapset (näkemysten ilmaisu), kehitysvammaiset ihmiset (elämän suunnittelu, palvelusuunnittelu), vanhuksat (palvelujen arviointi) ja afaattiset henkilöt (esim. keskustelu lääkäreiden kanssa). Talking Mats -menetelmää voidaan hyödyntää mm. asioiden ja tilanteiden arvioimisessa ja asiakaspalautteen keräämisessä (Ks. tarkemmin www.papunet.net/tikoteekki). Kehittämispäällikkö Susanna Hintsala ja Tikoteekin puheterapeutti Annakaisa Ojanen kouluttivat ryhmänvetäjät em. menetelmien soveltamiseen konsensustyöskentelyssä. Susanna Hintsala laati ryhmän työskentelyä ohjaavan ”viitteellisen” suunnitelman, joka sisällytti vinkkejä kokoontumiskertojen vetämiseen, kuvauksen käytettävistä työmenetelmistä, esimerkkejä käsiteltävistä aihealueista sekä valmiin raportointipohjan.

Ryhmän toiminta:

Yksi kokoontumiskerta kesti noin 2-3 tuntia. Kokoontumisissa oli toistuvat aloitus- ja lopetusrituaalit ja varsinainen ryhmäkeskustelu eteni Tulevaisuusverstaas-työskentelyn rungon mukaisesti yleensä seuraavasti:

- 1 Valmisteluvaihe. Sovitaan aihe, josta keskustellaan. Konkretisoidaan kuvin ja keskustellen, mitä aihe pitää sisällään.
- 2 Ongelmavaihe. Keskustellaan ryhmäläisten kokemista ongelmista, pulmista ja huolista. Tässä yhteydessä käytetään mielipiteen ilmaisun apuna Talking Mats -menetelmää.
- 3 Mielikuvitusvaihe. Mietitään, minkälaisia unelmia, haaveita ja toiveita ryhmäläisillä on aiheeseen liittyen. Käytetään apuna esimerkiksi kuvia, tehdään unelmakollaaseja esimerkiksi lehdistä leikattujen kuvien avulla.
- 4 Todellistamisvaihe eli ratkaisujen ideointivaihe. Mietitään, miten haaveita ja toiveita voisi toteuttaa, mitä pitäisi tehdä, miten asiat saisi ratkaistua.
- 5 Sovitaan seuraavasta kokoontumisesta.
- 6 Kootaan yhteenveto ryhmän käymästä keskustelusta yhteenvetolomakkeelle.

Ryhmässä keskusteltiin asumisesta ja elämästä. Ensimmäisessä kokoontumisessa ryhmänjäsenet valitsivat aiheet, joiden käsittelyä he itse pitivät tärkeänä. Asumiseen ja elämään liittyviä tärkeitä aihealueita valittiin käyttämällä apuna mind map -työskentelyä ja kuvia.

Kehitysvammaisten asiakkaiden konsensustyöryhmässä käsiteltiin seuraavia asumiseen liittyviä teemoja: ihmissuhteet ja asuintoverit, vapaa-aika ja harrastukset, tilat, huoneet ja esineet, kodin säännöt, omiin asioihin vaikuttaminen, asiakastietojen kirjaaminen, tukisuunnitelman laatiminen, asumisharjoittelu, itsenäinen asuminen ja palautteen antaminen saaduista palveluista.

Jokaisesta kokoontumiskerrasta laadittiin yhteenveto, johon kirjattiin

- 1 asiat, joihin kehitysvammaiset työryhmän jäsenet olivat tyytyväisiä,
- 2 asiat, joita tulisi parantaa,
- 3 ryhmänjäsenten toiveita ja haaveita liittyen tulevaisuuteen ja
- 4 ryhmänjäsenten tuottamia ratkaisuehdotuksia asioiden parantamiseksi.

Liite 2. Tarja Klemola, Heidi Mäkisalo, Marja Palkki & Susanna Hintsala: Yhteenveto asukastyöryhmän jäsenten näkemyksistä.

1. Ihmissuhteet	
<p>Asiat, joihin oltiin tyytyväisiä:</p> <p>Omia vieraita voi pyytää kahville omaan huoneeseen. Heidän kanssa voi oleilla myös ulkona kävelyllä. Sukulaiset ja yhteydenpito heihin on tärkeää. Heidän luokseen pääsee käymään, voi käydä kylässä. Kaverit on hyvä asia, heidän kanssa voi viettää aikaa ja jutella.</p>	<p>Asiat, joita tulisi parantaa:</p> <p>Kotona on vierailuajat, kaverit/seurustelukumppanit joutuvat lähtemään aikaisemmin kun asukkaat haluaisivat. Seurusteleminen ryhmäkodissa on vaikeaa, koska on säännöt. Täytyy esim. olla paikalla tiettyyn aikaan, voi olla vain tietyn ajan ryhmäkodista poissa.</p> <p>Yövieraita pitäisi pystyä pyytämään vapaammin. Nyt joutuu neuvottelemaan siitä, ketä saa kutsua kylään. Ohjaajalta täytyy kysyä lupa ja he vaikuttavat siihen kenen kanssa saa seurustella. Jos laittaa vieraille kahvia keittiössä, muut eivät saisi tulla sinne.</p>
<p>Haaveet, toiveet ja unelmat liittyen tulevaisuuteen:</p> <p>Ei tarvitsisi aina pyytää lupaa, vaan voisi itse päättää ja tavata kavereita milloin haluaa. Kavereiden tapaaminen pitäisi olla ystävyyden välinen asia. Kodissa on oltava oma rauha, pitää saada itse päättää ketä tulee vierailulle.</p>	<p>Ratkaisuehdotuksia, miten asioita voitaisiin parantaa:</p> <p>Vieraita, esim. seurustelukumppani voisi käydä vaikka joka päivä. Isompi huone auttaisi asiaa. Huoneessa voisi olla oma keittiö, jossa voisi tarjota kahvit ihan rauhassa.</p>
2. Vapaa-aika ja harrastukset	
<p>Asiat, joihin oltiin tyytyväisiä:</p> <p>Voi valita harrastukset itse, kukaan ei päättä puolesta. Hyvä, että esim. lenkille voi lähteä.</p>	<p>Asiat, joita tulisi parantaa:</p> <p>Avustajaa on vaikeaa saada harrastuksiin, jos on tarpeen. Kellonajat ja aikataulut on liian tarkkoja, esim. iltapalalla on oltava. Ohjaajat sanovat, milloin lenkiltä on palattava ryhmäkotiin. Ei ole mukavaa kun ohjaajat kyselevät niin tarkasti, mitä on tehnyt ja missä on ollut. Viikonloppuna lenkki-aika pitäisi olla pitempi. Sellaisiin harrastuksiin ei voi mennä, joita täytyisi harrastaa kauempana, esim. las-kettelu.</p>
<p>Haaveet, toiveet ja unelmat liittyen tulevaisuuteen:</p> <p>Olisi aikaa tapailla kavereita enemmän ja olla myöhemmän ulkona. Olisi kavereita joiden kanssa harrastaa, esim. käydä kuntosalilla. Harrastaa voisi useammin ja pidempiä aikoja kerrallaan. Matkustelu ulkomaille olisi mukavaa, siihen tarvitaan rahaa ja ohjaaja mukaan.</p>	<p>Ratkaisuehdotuksia, miten asioita voitaisiin parantaa:</p> <p>Pitäisi saada enemmän tietoa harrastusmahdollisuuksista. Iltapala pitäisi voida syödä eri aikaan kun muut, esimerkiksi jos tulee harrastuksista myöhemmin kotiin. Lääkkeet voisi olla esim. pienessä dosetissa mukana ja ne voisi ottaa oikeaan aikaan. Tai sitten lääkkeet voisi ottaa kun palaa ryhmäkotiin.</p> <p>Harrastuksiin voisi päästä jos saisi kyydin ja avustajan mukaan.</p>

3. Asuintoverit	
<p>Asiat, joihin oltiin tyytyväisiä:</p> <p>Ryhmäkodissa on kavereita, hyvä jos on vakituiset asuin-kaverit. Oma vuokrasopimus on hyvä. Tilapäispaikkalaisia voisi käydä, jotta tutustuisi uusiin ihmisiin.</p>	<p>Asiat, joita tulisi parantaa:</p> <p>Jokaisen asukkaan pitäisi huolehtia vain omista asioistaan. Muiden asukkaiden pitäisi päästä vaikuttamaan asukasvalintoihin. Nyt ohjaajat ja joku hallinnolta päättävät asian. Myös ohjaajat ja esimies voisivat vaikuttaa asiaan.</p> <p>Kaikki eivät halua tilapäispaikkalaisia ryhmäkotiin, koska he aiheuttavat häiriötä vakituksille asiakkaille. He esim. pitävät meteliä, mikä ärsyttää työpäivän jälkeen. Joskus ärsyttää, jos joku kuuntelee musiikkia liian kovaa.</p>
<p>Haaveet, toiveet ja unelmat liittyen tulevaisuuteen:</p> <p>Jokainen saa elää omaa elämäänsä. Saisi ryhmäkotiin uutta seuraa. Kaikki asukkaat olisivat tasa-arvoisia keskenään.</p>	<p>Ratkaisuehdotuksia, miten asioita voitaisiin parantaa:</p> <p>Ohjaajan pitää puuttua asiaan, jos joku huolehtii liikaa toisen asioista.</p> <p>Asukkaiden pitäisi päästä vaikuttamaan asukasvalintoihin. Ryhmäkodissa voisi olla talokokous, jossa mietitään onko asukas sopiva sinne. Talokokouksissa pitäisi myös yhdessä sopia milloin pitää puuttua asukkaan käytökseen. Jos tulee riitaa esim. tv:n katselusta, sovitaan kanavavuorot, useimmilla on omat telkkarit huoneessaan.</p> <p>Toisen huoneeseen ei saa mennä ilma lupaa. Jos joku asukkaista ei noudata sääntöjä, vaan esim. riehuu, hänen olisi muutettava pois.</p>
4. Tilat, huonekalut, esineet	
<p>Asiat, joihin oltiin tyytyväisiä:</p> <p>Omaan kylpyhuoneeseen ollaan tyytyväisiä, sekä siihen, että oma huone on iso. Rauhallinen koti on hyvä asia.</p>	<p>Asiat, joita tulisi parantaa:</p> <p>Jos omaa kylpyhuonetta ei ole, sitä toivottiin, jotta saisi oman rauhan aamutoimiin. Huoneeseen täytyisi mahtua enemmän huonekaluja.</p>
<p>Haaveet, toiveet ja unelmat liittyen tulevaisuuteen:</p> <p>Oma keittiö ja kylpyhuone. Elämäkumppani, jonka kanssa jakaa asunto. Tiskikone olisi kiva ja omat astiat. Oma sauna, voisi saunottaa vieraitakin. Ulko-ovi (oma takaovi), myös ovi ryhmäkodin puolelle olisi hyvä. Vierashuoneita, joissa vieraat voisivat yöpyä. Talo olisi kaksoisrakennus, asukkailla parveke tai piha.</p>	<p>Ratkaisuehdotuksia, miten asioita voitaisiin parantaa:</p> <p>Uusien ryhmäkotien suunnittelussa voisi ottaa edellä mainitut toiveet huomioon.</p>

5. Kodin säännöt	
<p>Asiat, joihin oltiin tyytyväisiä:</p> <p>Jotkut asiat kuten kotityöt on vain pakko tehdä. Hyvä, että esim. kotityövuoroista tai seuraavan viikon ruokalistasta päätetään yhdessä. Työt jakautuvat ja asukkaat voivat ehdottaa ja päästä vaikuttamaan. Lopputulos ilahduttaa.</p> <p>Yhteiset ruokailusäännöt ovat hyvät. Aamupalan saa ottaa itse ja syödä milloin haluaa. Viikonloppuna voi syödä eri aikaan kun muut asukkaat. Päiväunet voi usein ottaa jos väsyttää. Ryhmäkodin säännöt ja ohjaajan läsnäolo luovat turvallisuutta.</p>	<p>Asiat, joita tulisi parantaa:</p> <p>Esim. kotitöissä ohjaaja kiirehtii usein liikaa. Hoputtaminen on ikävää, esim. siivoaminen pitäisi saada tehdä omaan tahtiin. Kotityöt on pakko tehdä, niitä ei voi jättää väliin. Aikataulu voi olla tiukka. Kotiintuloajat ovat tiukat. Jos myöhästymisestä ilmoittaa, ei ohjaajan pitäisi enää kysellä siitä kun asukas palaa ryhmäkotiin.</p> <p>Ohjaajat päättävät asioista liian usein, esim. siitä mitä ruokaa syödään. Tällä hetkellä ohjaajat sopivat keskenään säännöt ja sen mistä asioista asukkaille huomautetaan. Säännöt saattavat vaihdella sen mukaan millä tuulella ohjaaja on. Voi olla myös niin, että yksi ryhmäkodin asukas päättää säännöt.</p>
<p>Haaveet, toiveet ja unelmat liittyen tulevaisuuteen:</p> <p>Saunapäiviä olisi hyvä pystyä välillä muuttamaan. Sääntöihin pystyisi vaikuttamaan ja niitä pystyisi muuttamaan. Eläintenpitokielto pitäisi saada pois. Ohjaaja ja asukas kunnioittaisivat toisiaan. Ryhmäkodista saisi olla myöhempään poissa, esim. tansseissa. Ryhmäkodista voisi olla myös yötä poissa.</p>	<p>Ratkaisuehdotuksia, miten asioita voitaisiin parantaa:</p> <p>Asukkaat saisivat enemmän keskenään päättää säännöistä ja aikatauluista. Esim. kotiintuloajoista pitäisi pystyä keskustelemaan. Asukkaat voisivat itse selvittää keskenään asioita, ohjaajalta voisi sitten pyytää apua jos se on tarpeen. Talokokous, jossa sovitaan asukkaiden kesken ja ohjaajan kanssa säännöistä ja siitä mihin puututaan. Jos joku asukkaista on allerginen eläimille, hän voisi muuttaa pois.</p>

6. Omiin asioihin vaikuttaminen	
<p>Asiat, joihin oltiin tyytyväisiä:</p> <p>On tärkeää, että tehdään yksilöllisiä ratkaisuja. Esim. ostoksille pääsee.</p>	<p>Asiat, joita tulisi parantaa:</p> <p>Asukas ei saa aina itse valita esim. ostoksilla sellaisia vaatteita kuin haluaisi, yksin ei voi mennä ostoksille. Muutenkin pitäisi saada vapaammin vaikuttaa siihen mitä haluaa ostaa. Pitäisi saada itse vaikuttaa mitä pukee pääl-lensä. Omaan huoneeseen ei saisi mennä kukaan ilman lupaa tai asukkaan poissa ollessa. Järjestystä ei saa muut-taa ilman asukkaan lupaa.</p>
<p>Haaveet, toiveet ja unelmat liittyen tulevaisuu-teen:</p> <p>Ohjaajan pitäisi asettaa huoltajien suhteen rajat, jotta he eivät päättäisi liikaa asukkaiden asioista. Kaikki asiat eivät kuulu vanhemmille. Asioista pitäisi voida sopia yhdessä joustavasti, asukkaan mielipidettä kunnioittaen.</p> <p>Ohjaajan pitäisi olla ahkera, toimelias, kohtelias, ystäväl-linen ja oikeudenmukainen. Hänellä pitäisi olla hyvä sydän, eikä hän saisi olla epäileväinen. Ohjaaja pitäisi lupauksensa ja antaisi asukkaalle mahdollisuuden toteut-taa itseään. Ohjaajan pitäisi selvittää asiat riitelemättä, hän ei saa huutaa eikä komentaa aiheetta. Kotiasioita ei saisi tuoda töihin.</p>	<p>Ratkaisuehdotuksia, miten asioita voitaisiin pa-rantaa:</p> <p>Vasta sitten ohjaaja veisi rahat lukkokaappiin toimistoon, jos asukas itse ei niistä osaa huolehtia. Ostoksilla voisi olla myös kaveri mukana. Ohjaaja voisi sanoa vanhem-mille, ettei saa määrätä aikuista ihmistä. Oman lääke-dosetin voisi säilyttää itse omassa huoneessaan ja hoitaa lääkityksen itse, jos vain osaa sen tehdä.</p>

7. Itsestä kirjoitetut tiedot (asiakastietojen kirjaaminen)	
<p>Asiat, joihin oltiin tyytyväisiä: Hyvä, että sairastumisista ja sairauden seuraamisista kirjataan tiedot. Lääkekuurit on hyvä kirjata, jotta mahdolliset sijaiset saavat tarpeellista tietoa. On hyvä myös kirjata jos joku käytöksellään (esimerkiksi runsaalla kiroilulla) häiritsee muita asukkaita. Myös esimerkiksi asiakkaan riehuminen pitäisi kirjata, vaikka se kenties pahoittaakin kyseessä olevan asiakkaan mielen. Kirjaaminen voi edistää myös asukkaan ymmärretyksi tuleamista.</p>	<p>Asiat, joita tulisi parantaa:</p> <p>Päivittäistä asiakasseurantaa ei saa itse lukea aina. Ohjaaja tekee päätöksen, milloin asukas saa lukea omat tietonsa. Ohjaajat eivät kenties halua, että asukas lukee jotain mistä pahoittaa mielensä. Olisi hyvä päästä lukemaan omat tietonsa, jotta voisi tarkistaa pitääkö itsestä kirjoitetut asiat paikkaansa.</p> <p>Ohjaajilla, omaisilla ja edunvalvojilla on lupa lukea päivittäisseurannat. Osa ryhmäläisistä ajatteli, että on ihan ok, jos omaiset lukee asiakasraportit. Osa ryhmäläisistä oli sitä mieltä, ettei omaisten tarvitse tietää niistä mitään, vaan asukas voi itse kertoa mitä haluaa. Ainakaan kaikkea eivät vanhemmat saisi lukea, vaan asukkaan pitäisi itse saada päättää mitä kerrotaan. Myöskään asuinkaverit eivät saisi lukea toisten asiakasraportteja.</p> <p>Kirjattavien asioiden tarpeellisuus tulisi harkita tarkasti. Ystävän tai poikaystävän käyntejä ei saisi kirjata tai mitä ystävän kanssa on tehty. Jos ei osaa kertoa omista asioistaan, voi kirjata esimerkiksi ystävien vierailut, jotta seuraava vuoroon tuleva ohjaaja osaa keskustella asukkaan kanssa asiasta.</p> <p>Ohjaajat saattavat myös kirjata sellaisia asioita, jotka eivät ole asukkaan itsensä mielestä totta. Tämän arveltiin johduvan siitä, että ohjaaja ymmärtää asukasta väärin joko tahallaan tai tahtomattaan. Myös asukkaan menneisyys voi vaikuttaa siihen mitä asukkaasta kirjoitetaan. Ohjaaja voi tehdä päätelmän, että asukas tekee jotain väärin, koska tämä on joskus kauan sitten toiminut niin.</p>
<p>Haaveet, toiveet ja unelmat liittyen tulevaisuuteen:</p> <p>Jos muuttaa uuteen ryhmäkotiin tai uudelle paikkakunnalle, voisi itse puhua asioistaan. Lääkärítiedot ja taustatietoa (esim. vanhemmat, missä on asunut aikaisemmin, koulut, lääkkeet, allergiat) voisi olla kirjattuna, koska niitä ei muista välttämättä itse. Jos asukas ei osaa itse kertoa asioistaan, kirjoitettua tietoa pitää olla asukkaan muuttessa uuteen ryhmäkotiin. Tiedot pitäisi kirjata asiallisesti ja käyttää vain asiallisia ilmaisuja. Voidaan kirjoittaa esimerkiksi että asukas on ollut pahantuulinen, mutta ei käytä ilmaisua ”asukas on ollut ärsyttävä”.</p>	<p>Ratkaisuehdotuksia, miten asioita voitaisiin parantaa:</p> <p>Asukkaan vanhemmat voisivat lukea päivittäisiä raportteja vain silloin kun asukas on itse paikalla. Asukkaalta täytyy kysyä lupa ja vanhemmille näytetään vain se mitä asukas haluaa näyttää.</p> <p>Asuinkaverit eivät voi lukea toisen asukkaan raportteja edes kyseisen asukkaan luvalla, koska aina on mahdollisuus, että joku on painostanut asukkaan näyttämään tietojään. Ohjaajan täytyy huolehtia ja kieltää muita lukemasta.</p> <p>Joskus on hyvä kirjoittaa tarkasti. Esimerkiksi jos asukas opettelee uutta asiaa, kuten junalla kulkemista, voi uuden asian opetteluun etenemisen kirjata. Esimerkiksi asukkaan syömisestä voidaan kirjoittaa vain jos ollaan huolissaan jostain asukkaasta. Jos ohjaaja on vaikka huomannut, ettei joku asukkaista syö ollenkaan tai syö huonosti. Jos asukas ei suostu asialliseen keskusteluun, voidaan tietoja kirjoittaa.</p>

8. Tukisuunnitelman tekeminen omasta elämästä	
<p>Asiat, joihin oltiin tyytyväisiä:</p> <p>Tukisuunnitelmaa sai olla täyttämässä itse, ohjaaja oli vain kirjaamassa tietoja. Tukisuunnitelman voi täyttää joko palaverin aikana tai ennen sitä. Palaverissa voi olla itse paikalla. Jos jostakin asiasta ei halunnut puhua, ei ollut pakko.</p>	<p>Asiat, joita tulisi parantaa:</p> <p>Kaikki asukkaat eivät tieneet, mikä tukisuunnitelma on eivätkä muistaneet olleensa palaverissa läsnä.</p> <p>Palaverissa on koolla paljon ihmisiä, jolloin on hankala puhua joistakin asioista. Joillakin ryhmäläisillä oli kokeimuksia siitä, että oli pakko puhua jostakin asiasta, vaikka ei itse olisi halunnut.</p> <p>Mietittiin myös pitääkö kaikkien asukkaan ympärillä työskentelevien olla keskustelemassa koko asukkaan elämästä. Esimerkiksi asumiseen liittyvät asiat eivät välttämättä kuulu työpaikan ohjaajalle. Myöskään työpaikan asiat eivät kuulu ryhmäkodille, vaan ne pitäisi selvittää työpaikalla. Asukas voi halutessaan kertoa itse asioista.</p> <p>Asukas ei saa itse päättää kuka ohjaaja on palaverissa paikalla. Ei ole mukavaa, että työntekijä, josta asukas ei kenties pidä lainkaan on kuulemassa kaikki asukkaan henkilökohtaiset asiat. Myös ohjaajien tulisi pitää palaverissa sovituista asioista kiinni. Esimiehen tulisi olla aina tukisuunnitelmapalaverissa paikalla, koska esimiehen pitäisi olla tietoinen asioista.</p>
<p>Haaveet, toiveet ja unelmat liittyen tulevaisuuteen:</p> <p>Asukkaat haluavat olla itse paikalla ja kertomassa oman mielipiteen, kun omista asioista puhutaan. Muutoin on pelko siitä, että asioita vääristellään. Keskusteltiin myös mahdollisuudesta kertoa mielipiteensä esimerkiksi videolla mikä katsottaisiin palaverissa, jolloin ei itse tarvitsisi olla paikalla. Idea ei saanut kannatusta, vaan pidettiin erittäin tärkeänä omaa läsnäoloa.</p> <p>Tukisuunnitelmapalaverin voisi halutessaan kutsua itse koolle.</p> <p>Silloin kun kaikki on hyvin, ei ole mitään kiirettä pitää palaveria.</p>	<p>Ratkaisuehdotuksia, miten asioita voitaisiin parantaa:</p> <p>Jotta asukkaan oma mielipide tulisi varmasti kirjattua oikein, voisi tukisuunnitelman täyttää vieraan ihmisen kanssa. Aluksi olisi myös hyvä saada tutustua kaikessa rauhassa yksin lomakkeeseen, minkä jälkeen voisi pyytää halutessaan täyttämiseen apua.</p> <p>Jos ei itse pysty päättämään asioistaan tai täyttämään tukisuunnitelmaa, voisi ohjaaja tai omainen tehdä sen. Pääasia olisi, että tällainen henkilö tuntee asukkaan todella hyvin. Aina kun mahdollista asukkaan itsensä pitäisi päättää omista asioistaan, vaikka kertoa ajatuksistaan kuvien avulla. Jos ei itse pysty keskittymään palaverissa, pitäisi silti saada täyttää lomake vaikka ihan pienissä osissa.</p> <p>Tukisuunnitelman täyttämässä sekä palaverissa voisi olla mukana myös joku ulkopuolinen tukihenkilö, esimerkiksi joku hyvä tuttu. Tukihenkilön kanssa voisi keskustella palaverin aiheista jo etukäteen.</p>

9. Asumisharjoittelu	
<p>Asiat, joihin oltiin tyytyväisiä:</p> <p>Ryhmäkotia ja omaa huonetta on voinut käydä katsomassa ennen muuttoa. Asumisharjoittelussa opetellaan esim. ruuanlaittoa ja keskustellaan asioista.</p>	<p>Asiat, joita tulisi parantaa:</p> <p>Pitäisi saada enemmän päättää omista asioista.</p> <p>Joku asukkaista voi kaivata paljonkin asumisharjoittelua ennen varsinaista muuttoa. Joku taas voisi muuttaa mieluummin kerralla ilman mitään tutustumisjaksoja.</p>
<p>Haaveet, toiveet ja unelmat liittyen tulevaisuuteen:</p> <p>Omaan kotiin muuttaminen on monen haaveena. Moni haluaisi asua itsenäisesti, niin että ohjaaja kävisi vain katsomassa ja auttaisi esimerkiksi ruuan laittamisessa. Osa ryhmän jäsenistä on tyytyväisiä asumiseen ryhmäkodissa.</p>	<p>Ratkaisuehdotuksia, miten asioita voitaisiin parantaa:</p> <p>Lapsuuden kodista muuttaminen voi olla outoa ja pelottavaa. Sopeutuminen uuteen asuntoon voisi olla helpompaa, jos esim. kävisi ensin asumassa viikon uudessa kodissa ennen varsinaista muuttoa. Esimerkiksi omaan kotiin muuttoa voisi helpottaa, jos kävisi asumassa viikonloppuja omassa kodissa ennen varsinaista muuttoa.</p> <p>Ryhmäkodista poismuuttava asukas voisi käydä juttelemassa uuden asukkaan kanssa. Hän voisi kertoa uudelle asukkaalle minkälaista ryhmäkodissa on asua ja miten siellä toimitaan eri tilanteissa. Vain ryhmäkodin asukas voi tietää millaista siellä on asua. Ohjaaja on vain töissä ryhmäkodissa, hän ei voi tietää millaista asuminen siellä on. Lisäksi uuden asukkaan voisi olla helpompi vastaanottaa tietoa toiselta asukkaalta. Myös esim. seurustelukumppani tai hyvä ystävä voisi olla apuna jos ei osaa jotain.</p>

10. Itsenäinen asuminen	
<p>Asiat, joihin oltiin tyytyväisiä:</p> <p>Omaan huoneeseen oltiin tyytyväisiä. Osa ryhmän jäsenistä oli tyytyväisiä siihen, että asuvat ryhmäkodissa.</p>	<p>Asiat, joita tulisi parantaa:</p> <p>Omassa kodissa pitäisi saada olla rauhassa ja ilman valvontaa, jos ei ole esimerkiksi sairauksia, joiden takia sitä tarvitsee. Jos haluaa olla omassa huoneessa yksin epäillään helposti, että on syrjäytynyt. On kuluttavaa olla työntekijöiden seurassa. Ei voi olla oma itsensä vaan jännittää tekekö kaiken oikein.</p> <p>Yöt pitäisi saada viettää rauhassa. Jos tietää mihin aikaan täytyy mennä illalla nukkumaan, jotta jaksaa aamulla herätä, on tylsää, että yökkö käy joka ilta muistuttamassa. Myöskään yöllä ei tarvitse käydä katsomassa, jos ei ole mitään syytä. Asukas voi sitten pyytää apua esim. sisäpuhelimella, jos jokin on vialla. Vain jos asukkaalla on jokin sairaus, jota täytyy tarkkailla, voi yökkö tarkistaa tilanteen yöllä.</p> <p>Ohjaajat ovat tarkkoja siitä, että pärjääkö varmasti yksin. Ryhmäkodissa asuessa on vaikeaa osoittaa sitä, että voisi pärjätä itsenäisemminkin. Ohjaajat pelkäävät varmaankin asukkaan elämään tulevia takapakkeja. Ohjaajat ovat ylisuojelevia. Virheiden ja erehdysten kautta kasvaa ja aikuistuu. Murheet ja surut kuuluvat ihmisen elämään.</p>
<p>Haaveet, toiveet ja unelmat liittyen tulevaisuuteen:</p> <p>Omassa kodissa ei olisi ohjaajaa, olisi vain tukihenkilö, joka käy vain pyydettyä. Esimerkiksi sairaana voisi yötyöntekijän apukin olla tarpeen. Edunvalvoja raha-asioissa olisi tarpeellinen.</p> <p>Omassa kodissa voisi käydä vieraita, kuten sukulaisia, omaisia ja ystäviä. Omassa kodissa ei olisi vierailu- eikä ruokailusääntöjä. Myös sauna saisi silloin kun huvittaa. Tarvittavista säännöistä voisi sopia asuinkumppanin tai tukihenkilön kanssa. Kotityöt täytyisi tehdä itse, olisi vastuu omista tekemisistä. Toïssä olisi hyvä käydä.</p> <p>Koti voisi olla omalla asuinpaikkakunnalla tai perheen asuinpaikkakunnalla. Osa ryhmän jäsenistä haluaisi asua edelleen ryhmäkodissa. Ryhmäkodissa olisi hyvä olla yhteinen olohuone tai kerhotila.</p>	<p>Ratkaisuehdotuksia, miten asioita voitaisiin parantaa:</p> <p>Apuvälineitä itsenäisen elämän tueksi voisi olla puhelin, turvaranneke tai erilaiset hälytysjärjestelmät. Myös esim. tietotekniikkaa, kuten sähköpostia tai web-kameraa ja -yhteyttä voisi hyödyntää.</p> <p>Ohjaaja voisi olla tukena ja apuna silloin kun asukas kokee sitä tarvitsevansa. Tukihenkilö voisi korvata ohjaajan. Tukihenkilö kanssa voisi jutella, jos kaipaa jossain apua. Hänelle voisi vaikkapa soittaa kun tarvitsee apua esimerkiksi asioiden hoidossa. Tarvittavia uusia taitoja voisi harjoitella yhdessä. Periaatteessa ohjaajakin voisi olla tukihenkilö, henkilön asenne ratkaisee onko sopiva tehtävään. Tärkeintä on se miten suhtautuu asukkaaseen. Mietitty myös sitä mahdollisuutta, että tukihenkilö olisi omainen. Pohdiskelusta nousi epäily siitä, että omainen voi olla liian läheinen ja tunkeileva.</p>

11. Minkälainen on unelmaohjaaja?

Hyvää ja toivottua:

Ohjaaja osaa pyytää anteeksi, on iloinen, nauraa, osaa sopia riidat, neuvoa, halaa, kunnioittaa ja arvostaa asukasta.

Ohjaaja luottaa asukkaaseen, sopii asioista ja pitää niistä kiinni.

Ohjaaja keskustelee, antaa elää omaa elämää rauhassa, on ystävällinen, luo sääntöjä yhdessä asukkaan kanssa, on rehellinen, auttaa – mutta ei liikaa ja pitää lupauksensa.

Ohjaaja ei hoputa, on solidaarinen, tasapuolinen, noudattaa ja tottelee sääntöjä.

Ohjaaja on joustava, huumorintajuinen, kiittää ja antaa kiitosta.

Ohjaaja antaa päättää itse tienatuista rahoista, ei sekaannu toisten väleihin eikä komentele.

Huonoa ja ei toivottua:

Ohjaaja ei saa puuttua toisten asioihin, sekaantua toisten väleihin, olla vihainen (silloin saa ja pitää korottaa ääntä ja komentaa, kun joku tekee jotain mitä ei saa).

Ohjaaja ei saa riidellä, määrällä ja huutaa.

Ohjaaja ei saa inhota asukkaita ja työtä, sen näkee.

Ohjaaja ei saa mennä esim. luvatta toisen huoneeseen tai ottaa luvatta toisen omaisuutta.

12. Palautteen antaminen

Olisi tärkeää voida antaa palautetta ohjaajien toiminnasta. Ohjaajien toiminnasta voisi kertoa psykologille, papille, parisuhdeterapeutille, tukihenkilölle, esimiehelle tai lääkärille. Mieluiten asioista voisi kertoa esimiehelle suullisesti tai kirjallisesti esimerkiksi lomakkeella. Myös omaiselle voisi kertoa ohjaajan toiminnasta.

Palautetta vastaanottamaan voisi olla myös erillinen henkilö. Viesti tällaisen henkilön olemassaolosta pitäisi laittaa kirjallisena jokaiselle asukkaalle. Henkilö voisi käydä kertomassa itsestään ja toiminnasta ryhmäkodeissa. Tietoa voisi jakaa myös soittamalla ryhmäkoteihin. Reklamaatioksi riittäisi puhtaalle paperille kirjoitettu viesti. Henkilö joka vastaanottaa viestit, tulisi ne saatuaan tapaamaan asukasta. Myös valmiin lomakkeen täyttäminen voisi olla vaihtoehto. Papereille voisi olla palautelaatikko.

Liite 3. Henkilöstömitoitukseen vaikuttavia asioita

Henkilöstömitoitukseen vaikuttavia asioita asukasnäkökulmasta

Kriittiset asiat:

- Asukkaan saama tuki ja palvelut vastaavat hänen tarpeitaan ja toimintakykyään.
- Asumisryhmistä muodostuu toimivia.

Keinoja, ratkaisuja:

- Asuinpaikan valintaprosessia kehitetään siten, että kehitysvammaisella henkilöllä on mahdollisuus kokeilla ja harjoitella asumista ennen varsinaista muuttopäätöstä. 3 kk- 6 kk muuttovalmennus mahdollistaa huolellisen toiveiden, tarpeiden ja toimintakyvyn arvioinnin, mikä auttaa oikean henkilöstömitoituksen suunnittelussa.
- Yksilöllisten tarpeiden lisäksi huomiota kiinnitetään asumisryhmien toimivuuteen.
- Palvelujen suunnittelussa tulisi katsoa laajemmin koko kunnan palvelutarjontaa esim. yöhoidon järjestämisen järkevällä tavalla
- Yhteistyön parantaminen: tärkeää, että tulevaisuudessa opittaisiin hyödyntämään resursseja uudella tavalla ja löytyisi uudenlaisia yhteistoiminnan muotoja

Linjauksia ja periaatteita:

- Asukkaan omaa kotia ja yksityisyyttä tulee kunnioittaa aina. Tämä tarkoittaa sitä, että asukkaan on voitava asua omissa kodissaan aina hänen niin halutessaan ja häntä ei voida siirtää esim. toiseen asumisyksikköön muiden asukkaiden lomista johtuen.
- Jokaiselle asuinpaikkaa tarvitsevalle kehitysvammaiselle henkilölle tarjotaan mahdollisuus muuttovalmennukseen ja asumisharjoitteluun, jonka aikana hänen toiveitaan, tarpeitaan ja toimintakykyään arvioidaan. Tuen ja tarpeiden arviointi tehdään yhtenevällä tavalla koko UEP:n alueella. Toimintakyvyn arviointiin liitetään arvio tarvittavassa henkilökunnan avusta ja tuesta. Henkilökohtaisesti tehty henkilöstömitoituksen arvio sisältää tiedot siitä, missä asioissa henkilö tarvitsee toisen ihmisen apua ja tukea ja arvioin tarvittavan tuen ja avun määräästä päivittäin ja viikon aikana.

Henkilöstömitoitukseen vaikuttavia asioita taloudellisesta näkökulmasta

Kriittiset asiat:

- asuntojen järkevä sijainti (hyvät kulkuyhteydet, helppo liikkua)
- henkilöstön yhteiskäyttö
- pätevän henkilökunnan ja sijaisten rekrytointi

Keinoja ja ratkaisuja:

- Talot rakennetaan siten, että kulkeminen on helppoa (hyvät kulkuyhteydet, palvelut ja harrastuspaikat lähellä, mielellään kävelyetäisyydellä).
- Sijaispankki-käytännön kehittäminen.
- Palvelutuotteiden sisältöjen tarkka määrittely, läpinäkyvyys.
- Henkilöstön yhteiskäytön kehittäminen. Tässä tulisi omaksua laajempi näkökulma kuin esim. henkilöstön yhteiskäyttö asumis- ja työ- ja päivätoimintayksiköissä.

Linjauksia ja periaatteita:

- UEP:ssä tulee tehdä linjaus talojen sijainnista.
- UEP:ssä tulee tehdä linjaus siitä, kuinka paljon voi olla asuntoja samalla tontilla.

Henkilöstömitoitukseen vaikuttavia asioita työntekijöiden näkökulmasta

Kriittiset asiat:

- tehdään oikeita asioita, oikeaan aikaan koulutusta ja pätevyyttä vastaavissa tehtävissä
- henkilöstötiimien oikea mitoittaminen työvuoroihin (osaamistason varmistaminen työvuorosuunnittelussa esim. lääkkeiden antaminen)
- pätevän henkilökunnan ja sijaisten rekrytointi
- esimiestyön oikea mitoittaminen
- järkevä kirjaaminen ja toiminnan raportointi

Keinoja ja ratkaisuja:

- työajanseurannan toteuttaminen: arvioidaan kuinka paljon asukas saa oikeasti aikaa työntekijöiltä ja miten työntekijöiden läsnäolo asukkaan elämässä on oikeasti toteutunut (yksilökohtaiset työajanseurannat)
- yhdellä esimiehellä olisi useampi asumisyksikkö vastuullaan; asumisyksiköiden ammatillisen johtajuuden kehittäminen
- esimiestyön tarkka mitoittaminen: arviointi, kuinka paljon alaisia voi olla yhdellä esimiehellä ja ajan varaminen esimiestyöhön
- täydennyskoulutusohjelmien tarkastaminen
- kirjaamiskäytäntöjen ja raportoinnin kehittäminen (kirjataan oikeita asioita ja oikealla tavalla; kirjattuja tietoja hyödynnetään toiminnan seurannassa)

Linjauksia ja periaatteita:

- toteutetaan asukaskohtaisia työajanseurantoja ennen kuin annetaan tarkempia henkilöstömitoituksia UEP:n asumispalveluihin.

Henkilöstömitoitukseen vaikuttavia asioita prosessinäkökulmasta

Kriittiset asiat:

- asuntojen sijainti
- kehitysvammaisten ihmisten ohjautuminen asumispalveluihin
- tiedonkulku työntekijöiden kesken ja koko organisaatiossa (haasteena kuntakokonaisuuden laajentuminen tulevaisuudessa 30 kunnasta n. 60 kuntaan)

Keinoja ja ratkaisuja:

- määritellään kriteerit asuntojen sijainnille
- ydinprosessien määrittely ja henkilökunnan kouluttaminen prosessiajatteluun: mikä on kokonaisuus ja mikä on oma paikka kokonaisuudessa
- laatujärjestelmän kehittäminen
- asiakaspalautejärjestelmän kehittäminen (asiakkailta mahdollisuus antaa palautetta tehdäänkö organisaatiossa oikeita asioita ja vastaavatko saadut palvelut yksilöllisiä tarpeita ja toiveita)
- kirjaamiskäytäntöjen kehittäminen: kirjaaminen on selkänöja kaikelle toiminnalle; kirjataan oikeita asioita ja oikealla tavalla mm. teknologian hyödyntäminen